

Irina Maslo

**IZAICINĀJUMI UN IESPĒJAS
18-24-GADĪGO JAUNIEŠU PRIEKŠLAICĪGAS
MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS PREVENCIJAI**

**Rīga
2015**

Pētījums „Jaunu izaicinājumu un to risināšanas iespēju identificēšana un analīze, kas ietekmē pieaugušo (18-24 gadi) iesaistīšanos (atgriešanos) mūža mācīšanās procesā” rezultātos ir īstenots 2011.-2015. gadā ESF finansētā projekta Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem” (1.2.2.3.2.apakšaktivitāte) ietvaros Latvijas Republikas Izglītības un Zinātnes ministrijas Valsts Izglītības attīstības aģentūras (VIAA) vadībā sadarbībā ar Latvijas Universitāti.

Autori:

Irina Maslo, projekta vadošā pētniece

irina.maslo@lu.lv

Svetlana Surikova, pētījuma vadošā pētniece

svetlana.surikova@lu.lv

Tamāra Pigozne, pētījuma pētniece

tamara.pigozne@lu.lv

Ija Lasmane, pētījuma zinātniskā asistente

ija.lasmane@ventspils.lv

Iveta Rubene, Ventspils vakara vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja, direktora vietniece audzināšanas jomā

iveta.rubene@ventspils.lv

Secinājumi un priekšlikumi priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas preventīvo pasākumu mērķtiecīgas stratēģijas īstenošanai ir izstrādāti sadarbībā ar Āzijas un Eiropas izglītības un mūžmācīšanās pētniecības oficiālā tīklojuma ceturrtā pētniecības tīkla „Mūža mācīšanās sekmēšanas nacionālās stratēģijas” ekspertiem **Zenaidu Q. Reyes (Filipīnas)**, **Vaivu Zuzeviciutee, (Lietuva)**, **Adinarayanu Reddi & Uma Devi (Indija)**.

ESF projekts Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem”
(1.2.2.3.2.apakšaktivitāte)

©Valsts Izglītības attīstības aģentūra & Latvijas Universitāte, Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes
Pedagoģijas zinātniskais institūts

Institūta Zinātniskās padomes lēmums nr. 2015/1

www.pzi.lu.lv

ISBN 978-9934-527-33-3

PATEICĪBA

Pateicamies Āzijas un Eiropas izglītības un mūžmācīšanās pētniecības oficiālajam tīklojumam (ASEM LLL HUB) un tā sekretariāta vadītājiem Arne Carlsenam and Que Anh Dangei (2011-2012), Clausam Holmsam un Andersam Martinsenam, un īpaši ceturtā tīkla „Mūžmācīšanās Nacionālās stratēģijas” koordinatoriem Hanam Minam un Michaelam Osborne par iespēju prezentēt un apspriest sadarbības pētījuma rezultātus „Mūžmācīšanās Forumā 2012” Kopenhāgenā (Dānijā), kā arī sirsnīgi pateicamies visiem pētniecības tīkla un ASEM LLL HUB ekspertiem par padomiem un ierosinājumiem.

Pateicamies projekta īstenotājiem, pētniekiem Ritai Birziņai, Andrai Fernātei un Inetai Lūkai, un īpaši Aelitai Bērziņai, Jēkabpils Vakara vidusskolas direktorei (pētījuma 1.cikls), Brigitai Preisai, Jelgavas Vakara (maiņu) vidusskola (pētījuma 2.cikls), visiem skolu direktoriem, kuri sniedza papildu informāciju par savām vakarskolām (pētījuma 3.cikls), par līdzdalību pētījumā, tā koordināciju un organizāciju. Mūsu pateicība Aizkraukles Vakara (maiņu) vidusskolas, Aizputes novada neklātienes vidusskolas, Cēsu 2. vidusskolas, Gulbenes vakara (maiņu) vidusskolas, Jēkabpils vakara vidusskolas, Jelgavas novada Neklātienes vidusskolas, Jelgavas Vakara (maiņu) vidusskolas, Jūrmalas vakara vidusskolas, Limbažu 3. vidusskolas struktūrvienības - Limbažu Jauniešu un pieaugušo vakara (maiņu) vidusskolas, Līvānu novada Vakara (maiņu) vidusskolas, Ludzas novada vakara vidusskolas, Madonas vakara un neklātienes vidusskolas, Preiļu novada Vakara (maiņu) un neklātienes vidusskola, Rēzeknes vakara vidusskola, Rīgas 14. vakara (maiņu) vidusskolas, Rīgas 18. vakara (maiņu) vidusskolas, Rīgas Raiņa 8. vakara (maiņu) vidusskolas, Rīgas 9. vakara (maiņu) vidusskolas Rīgas vakara ģimnāzijas Saldus Vakara vidusskolas, Talsu novada Vakara un neklātienes vidusskolas, Tukuma Vakara un neklātienes vidusskolas un Valmieras 2. vidusskolas struktūrvienības - vakara (maiņu) vidusskolas ieinteresēto diskusiju dalībniekiem: jauniešiem, māmiņām un tēviem, skolotājiem un skolu vadībai, par nozīmīgu ieguldījumi pētījuma īstenošanā, ieinteresētu sadarbību, atvērtību un vēlmi dalīties savā pieredzē, lai pētījuma rezultātā tiktu iegūti objektīvi pierādījumi par situāciju vakara (maiņu) skolās, to nozīmes pieaugšanas posmā visā Eiropā un Āzijā mūžmācīšanās sekmēšanai.

Pētījuma par priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas rezultātu kopsavilkums preventīvās stratēģijas izstrādei Eiropas un Āzijas starptautiski salīdzinošā perspektīvā

Viens no pētījuma uzdevumiem bija identificēt izaicinājumus (šķēršļus) un to pārvarēšanas iespējas, kas jāņem vērā, definējot izglītības politiku attiecībā uz pieaugušo (18-24) ar nepabeigtu pamata vai vidējo izglītību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevenciju, lai, pamatojoties ASEM dalībvalstu starptautiskajā „labajā praksē”, izstrādātu pētījumā atklātajos pierādījumos pamatotus priekšlikumus nepieciešamiem pasākumiem 18-24-gadīgo priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijai nākotnē.

Pētījuma gaitā atklātie pierādījumi priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mērķgrupu orientētai nacionālas preventīvas stratēģijas izveidei ir apkopoti šajā ziņojumā. To noteikšanai no 2011. līdz 2013. gadam ir veikta sarežģīto mācību priekšmetu mācīšanās, pieaugušo izglītotājiem nepieciešamo kompetenču, e-mācīšanās un mācīšanās darba vietā situācijas analīze Latvijas nacionālajā kontekstā un Āzijas un Eiropas (ASEM) valstu mūžizglītības perspektīvā, izzinot obligāto izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo un vakara/maiņu skolotāju viedokļus. Mēs izvēlējāmies 352 jauniešus un 163 vakara (maiņu) skolu skolotājus. No tiem 18-24 gadu vecuma, kam bija augsti sasniegumi mācībās – 71; vidēji – 289; zemi – 20; citi -7; nezināms – 20. Jaunieši atzina, ka skolotāji sekmīgi sadarbojas ar skolēniem – 110; viduvēji – 26; slikti – 10; cits - 8; nezināms – 10. Mēs izvēlējāmies priekšlaicīgi mācības pārtraukušos pieaugušos ar atšķirīgu iepriekšējo mācīšanās pieredzi un dažādām sekmēm mācībās (augstas, viduvējas, zemas): 1) priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, kuri ir izmantojuši otrās iespējas izglītību, bet vakara (maiņu) skolu pameta, to nepabeiguši – 44%; 2) pāragri skolu pārtraukušie, kuri ir izmantojuši otrās iespējas izglītību un pilnveidojuši savu izglītību līdz 1. un 2. Eiropas kvalifikācijas ietvarstruktūras (EQF) līmenim – 6%.; 3) priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, kuri izmantoja otrās iespējas izglītību, bet vakara (maiņu) skolu pameta, tomēr atkal turpināja mācīties – 4%; 4) priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, kuri ir izmantojuši otrās iespējas izglītību un pašlaik turpina mācības – 17%; 5) citi; 6) nezināms – 6 %. Pētījuma 1.ciklā piedalījās 22 vakara maiņu skolas, pētījuma 2.ciklā – 24 vakara (maiņu) skolas, pētījuma trešajā ciklā – 15 vakara (maiņu) skolas (skat. 1.pielikumu). Pētījuma rezultātā izstrādāti pierādījumos pamatoti priekšlikumi 18-24-gadīgo priekšlaicīgas mācības pārtraukšanas preventīvās stratēģijas izstrādei:

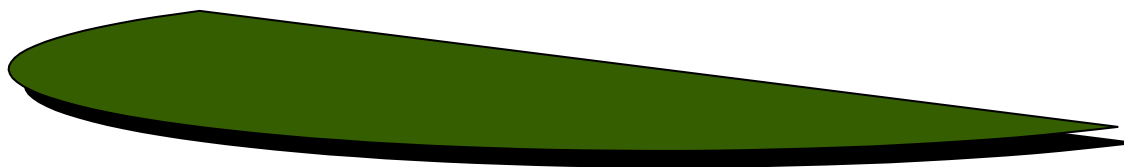
- ✦ izaicinājumi (šķēršļi) un to pārvarēšanas iespējas, kas jāņem vērā, definējot izglītības politiku attiecībā uz pieaugušo (18-24) ar nepabeigtu pamata vai vidējo izglītību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevenciju;
- ✦ nepieciešamās aktivitātes priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijai;
- ✦ galvenie secinājumi un priekšlikumi mērķtiecīgai preventīvās stratēģijas izstrādei Eiropas un Āzijas mūžmācīšanās perspektīvā.

Secinājumi un priekšlikumi priekšlaicīgās mācību pārtraukšanas preventīvo pasākumu mērķtiecīgas stratēģijas īstenošanai ir izstrādāti sadarbībā ar Āzijas un Eiropas izglītības un mūžmācīšanās pētniecības oficiālā tīklojuma ceturrtā pētniecības tīkla „Mūža mācīšanās sekmēšanas nacionālās stratēģijas” ekspertiem profesoru Adinarayanu Reddi un Dr. Umu Devi (Indija), profesori Vaivu Zuzeviciutee (Lietuva) un profesori Zenaidu Q. Reyes (Filipīnas) un apspriesti

„Mūžmācīšanās Forumā 2012” Kopenhāgenā (Dānijā).

**PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS
PREVENTĪVO PASĀKUMU NOTEIKŠANAS
TEORĒTISKAIS IETVARŠ**

2011.gada Eiropas Komisijas definīcija priekšlaicīgu mācību pārtraukšanas terminu skaidro kā sarežģītu procesu, kuru ietekmē izglītības faktori, kā arī individuāli un socio – ekonomiski apstākļi. To var novērst ar sistemātiskām, uz pierādījumiem balstītām preventīvām aktivitātēm (*European Commission 2011a*, 6. lpp). Motivācija iesaistīties mūžizglītībā ir pierādījumu kategorija uz pieredzi balstītos pētījumos.

Saskaņā ar vienu no „Eiropas 2020” labākajām iniciatīvām – „Jaunatnes kustība izglītībā” jāuzsver nepieciešamība uzlabot tās kvalitāti un taisnīgumu, nodrošinot jauniešus vairāk ar prasmēm, kas nepieciešamas mūžizglītībai, un dodot iespēju izmantot mācību mobilitāti (*European Commission, 2010a*). Krasa skolēnu “atbiruma” samazināšana ir ieguldījums ne tikai ikviena jaunieša nākotnes izredzēs, bet arī nākotnes labklājībā un sociālajā kohēzijā gan ASEM valstīs, gan visā pasaulē.

Starptautisko pētījumu „labās prakses” rezultāti liecina, ka nav vienota iemesla skolas pamešanai (*Dwyer, 1996a,b, 1998; McFadden&Minns, 2000; Smyth et al., 2000; Teese et al., 2000, Rossario et al., 2005*), uzsverot, ka tā bieži ir saistīta ar to, ka jauniešiem ir dažādas mācīšanās vajadzības, līdz ar to konceptuāli pamatojot deficīta pieejas priekšlaicīgai mācību pārtraukšanai maiņas nepieciešamību, respektējot jauniešu neapmierinātās vajadzības un viņu mācīšanās pieredzes daudzveidību (*Stokes, 2000*). Tāpēc Eiropas Komisijas 2013-2014 gada pētījumos tiek analizēta labākā otrās iespējas formālās izglītības prakse un ieteikts mācīties no tās, veidojot nacionālās priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas preventīvo¹ stratēģiju (*European Commission, 2013c*).

Pamatojoties uz 2013.gada pētījumu rezultātiem, 2014.gadā Eiropas Komisijas izveidota tematiskā ekspertu grupa sniedz teorētisku pamatojumu nepieciešamiem preventīviem pasākumiem priekšlaicīgas mācību pamešanas problemātikas holistiskai risināšanai, pētot iemeslus, „kāpēc cilvēki nevēlas iegūt izglītību un mācīties” (*Downes, 2014, 4.lpp.*), un izstrādājot to novēršanas holistisku sistēmu, jo priekšlaicīga mācību pārtraukšana rada sarežģītu izaicinājumu individuālā, vietējā, reģionālā, nacionālā un Eiropas līmenī. Jaunieši, kas pamet izglītību un mācības, bieži vien ir gan sociāli, gan ekonomiski nelabvēlīgā situācijā, salīdzinot ar tiem, kas paliek un iegūst nepieciešamo kvalifikāciju, lai gūtu panākumus dzīvē. Lai risinātu šo situāciju, ir svarīgi atzīt, ka, lai gan pāragrā mācību pamešana šķiet izglītības un mācības sistēmas jautājums, tās iemesli ir skaidrojami plašākos sociālās politikas nacionālajos kontekstos. Priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu būtiski ietekmē valsts ekonomikas, nodarbinātības, sociālās labklājības un veselības politika (*European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop/Eurostat, 2014*).

Mūsu pētījuma rezultātā atklātie pierādījumi (*Maslo&Fernandez González, 2015*) apliecina šādas holistiskās (*Burkhart, 2004, Reinke et al., 2009; Downes, 2014*), sociālās, veselības un izglītības politikas izstrādes nepieciešamību, ņemot vērā, ka konkrēti, viennozīmīgi priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesli nepastāv izolēti. Tos nosaka dažādu iemeslu daudzveidīgas kombinācijas, un tām

¹ [novēršanas](#); [nepieļaušanas](#); [atturēšanas](#); [aizkavēšanas](#); [likvidešana](#); [izslēgšana](#); [iznīcināšanas](#).

ne vienmēr ir ar izglītību un mācībām saistīts raksturs. Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesli būtu jāsaprot kā dažādu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemeslu kombinācija:

- indivīda vērtīborientācijas (pieņemšana, akcepts, būtiskums, atbilstība, saistība, svarīgums indivīdam);
- vajadzība/nepieciešamība izgulēties (nepieciešamības apvienot darbu ar mācībām, ģimenes apstākļi, pārslodze, stresi saistībā ar negatīvu mācīšanās pieredzi, nogurdinošs tradicionālo mācību ritms, hobiji kā sports, mūzika u.c.);
- attiecības ar skolotājiem;
- attiecības ar vienaudžiem;
- veselība (fiziskā, garīgā, morālā);
- u.c.

Priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas novēršana prasa uzlabojumus ne tikai izglītības, bet arī sociāli ekonomiskajā politikā (ekonomikas izaugsme, pasākumi, lai cīnītos pret nabadzību un uzlabotu veselību, un efektīvu migrantu un minoritāšu integrāciju sabiedrībā). Tāpēc tikai holistiskā pieeja cīņā ar priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu var būt efektīva un ilgtspējīga (*European Commission/EACEA/Eurostat/Cedefop, 2014, 9.lpp.*).

Sekojoš Eiropas Komisijas priekšlikumiem priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijas pasākumu sistēmas izveidei nākotnē (*European Commission, 2010 a,b; 2011a,b, 2013a,b,c,d,e, 2014*), par nepieciešamību kļūst arī izglītībā izveidot universālo (visos izglītības līmeņos), selektīvo (mērķgrupu un to apakšgrupu) un indicēto (atsevišķos gadījumos nepieciešamo) sistēmu līdzīgi kā tas ir izstrādāts veselības aprūpē. Pamatojoties prevencijas teorijā (*Burkhart, 2003; Reinke et.al, 2009; Downes, 2014b*) un mūsu pētījuma rezultātos atklātos pierādījumos (*Maslo&Fernandez González, 2015*), izglītības preventīvo pasākumu sistēmā ir jāietver:

- Universāli preventīvi pasākumi, kas attiecas uz nepieciešamām izmaiņām izglītības un sabiedrības sistēmās saistībā ar priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas dominējošiem iemesliem.
- Selektīvi preventīvi pasākumi (pētījumu rezultātos noteiktajām priekšlaicīgi mācības pārtrūkušo mērķgrupām).
- Indicēti (konkrētos gadījumos nepieciešamus) preventīvie pasākumi.

**IZAICINĀJUMI (ŠĶĒRŠĻI) UN TO PĀRVARĒŠANAS IESPĒJAS,
KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU ATTIECĪBĀ UZ
JAUNIEŠU (18-24)
AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBAS PĀRTRAUKŠANAS
UNIVERSĀLIEM PREVENTĪVIEM
PASĀKUMIEM**

Izpratnes veidošanās visos izglītības līmeņos par to „Kā un kad skolēni kaut ko iemācās?”

Pastāv pamatprincipu kopums attiecībā uz universāliem preventīviem pasākumiem, kuri ir jāņem vērā nepieciešamo preventīvo pasākumu noteikšanā (*European Commission, 2013b, 18.-22.lpp.*):

Pirmkārt, visu vecumu audzēkņiem jābūt izglītības centrā ar uzsvaru uz individuālo stipro pušu un talantu attīstību. Skolām vajadzētu nodrošināt iespēju visiem skolēniem justies cienītiem un just, ka viņu individuālās stiprās puses, spējas un īpašās vajadzības tiek atzītas. Tāpēc skolām nepieciešams radīt apstākļus, kuros skolēni var attīstīties.

Otrkārt, izglītojamajiem ir nepieciešama pretimnākoša, atvērta, droša un draudzīga mācību vide, kur skolēni jūtas pamanīti, novērtēti un kā daļa no mācīšanās kopienas. Skolām ir potenciāls dot iespējas jauniešiem izjust piederību tai un pašizpausties, prasmes un zināšanas, kas ļauj tiem būt aktīviem pilsoņiem un spēlēt pozitīvo lomu sabiedrībā. Skolas nodrošina iespējas, lai palīdzētu audzēkņiem veidot uzticību un attīstīt vēlmi mācīties.

Treškārt, izglītības darbiniekiem ir jābūt informētiem par *priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas* izaicinājumiem un to pārvārēšanas iespējām, to galvenajiem iemesliem un veidiem, kā to novērst. Skolām un skolotājiem ir jābūt prasmēm, pieredzei un resursiem, lai nodrošinātu skolēnus ar viņiem nepieciešamo atbalstu mācīšanās procesā.

18-24-gadīgie ar lielu interesi un atklāti dalījās savā „veiksmīgās mācīšanās” pieredzē, kas ļāva dziļāk izprast pētījuma mērķgrupas mācīšanos „veiksmes stāstus” un mācīšanos daudzveidīgās vajadzības (*Maslo&Fernandez González, 2015*), atbildot uz jautājumu „Kā un ko jūs jūtat, kad esat kaut ko iemācījušies?”. Tā vieniem mācīšanās ir veiksmīga, ja viņi jūt, ka, darot darāmo, ir kļuvuši labāki, drošāki, zinošāki, prasmīgāki utt.. Citiem – ja, runājot ar kādu vai kaut ko darot, saprot, ka ir tikuši vaļā no kļūdām, ko iepriekš ir pieļāvuši un spēj paši patstāvīgi veikt darāmo. Vienojošais veiksmīgas mācīšanās izpratnē ir „mācīšanās darot”. Interesanti, ka tiek uzsvērtā mācīšanās kā cilvēka esamības būtība, tā ceļā cilvēks realizē savu sociālo būtību. Savukārt jaunieši ar negatīvu mācīšanās izpratni nespēj izprast mācīšanās nozīmi personiskajā izaugsmē. Viņiem mācīšanās ir skolotāju noteikta: mācīties nozīmē darīt to, ko skolotājs māca, prasa (skat. 1.tabulu).

Atbildes uz jautājumu „Kā un ko jūs jūtat, kad esat kaut ko iemācījušies?”

18-24-gadīgie jaunieši stāsta ...	Vakara (maiņu) skolu skolotāji stāsta ...
<p>... Sajūta, kad tu vari bez aizķeršanās izpildīt uzdoto, kad tev nokrīt smagums no pleciem, jo zini, kad rīt pamodīsies, arī zināsi.</p> <p>... Nav noteiktas līnijas, kad tu saproti, tas nāk pamazām, pēc maziem ikdienas pārbaudījumiem. Tev dzīvē kāds kaut ko pajautā, tu pēkšņi atbildi, redzi, ka atzīme labāka, skolotāji izsaka komplimentus. Tu pamazām to saproti, tas nāk augot, tā kā akmens veļas.</p> <p>... Ja tu dzejoli sēdi un iekal, tas ir viens, bet, ja tu to lasi un mēģini iedziļināties, kas tur rakstīts, tu jau to atceries, jo tu zini, par ko tas ir.</p> <p>...Nav jēgas zubrīt. Tu negribi, lai tas paliek atmiņā un nepaliks. Ja es gribu kaut ko zināt, es to daru ar prieku, piemēram, ģeogrāfiju mācos ar prieku, tāpēc ka es gribu to zināt. Tad tas man paliks atmiņā, bet, ja mani piespiež, piemēram, publisko runu iemācīties, man nekas nepaliks.</p> <p>... Saprotu, ka kaut ko esmu iemācījusies – es iemācos, man liekas, ka es nezinu to, arī ar draugiem izeju ārā kompānijā, mēs kaut ko runājam, pēkšņi es pasaku un esmu pārsteigta, ka es to zinu. Negaidot iemācos, ar laiku tikai saprotu, ka esmu to iemācījusies.</p> <p>... Ar katrām veiksmīgām zināšanās, kuras tu saņem, tu paplašini savu horizontu, kur tu vari augstāk uzlēkt, kādā virzienā iet tālāk.</p> <p>...Mācīšanās ir komunikācijas process. Arī ar skolotājiem stundās daudz runāju, diskutēju. Bieži vien izvēršas ļoti interesantas diskusijas. Sevišķi ar vēstures un latviešu valodas skolotāju, jo es pats esmu grāmatu cienītājs.</p> <p>...Mēs runājam par konkrētu tēmu, es izsaku viedokli, tas, iespējams, nav tik pilnīgs, tik precīzs; skolotājs mani papildina vai izlabo kādu neprecizitāti, es to visu ņemu vērā, mācos no tā, ko man izlabo. Mācīšanās ir sava viedokļa izveides process, savas personības veidošana. Jo vairāk tu zini, jo spēcīgāka personība tu esi.</p> <p>...Mācīšanās ir pašizugsme. Kad es izprotu un kaut ko daru. Kad skolotājs parāda, kā rēķināt uzdevumus, uzskatu, ka tajā brīdī neesmu iemācījusies, bet, kad es izrēķinu uzdevumu, tajā brīdī esmu iemācījusies. Kad es pats to varu izdarīt vai pielietoju, izdaru, saprotu, tad varu teikt, ka esmu iemācījusies. Mācīšanās ir patstāvīga cilvēka veidošanās process un karjeras īstenošanas process.</p> <p>... Man palīdzēja veidot izpratni par savu personību rēķinus. Es nevis gāju prasīt palīdzību, bet centos izdarīt pats, panākt pats. Protams, vienreiz kļūdos, otrreiz kļūdos, trešo reizi tās kļūdas vairs nepieļauju. Es jau izdaru pareizi. Tādā veidā ar kļūdām un mācīšanos es eju uz priekšu un kļūstu aizvien spēcīgāks un spējīgāks konkrētās situācijās rīkoties jau pareizāk. Mācīšanās ir personības veidošanās caur</p>	<p>Mācīšanās notiek ... <i>tanī mirklī, kad mani skolēni mani saprot, ko es gribu viņiem pateikt. Tad, ka tā lieta man ir skaidra un es varu tālāk mācīt to lietu. Nav nedrošības, ka visu līdz galam nezinu. Tad, kad man ir pārliecība, ka es to māku, varu.</i></p> <p>... <i>Es sākumā vērošu, ja neprasa tūlītēju reakciju. Mēģināšu saprast to, ko es redzu. Pēc kāda laika tā atkārtosies. Tas cikls nostāsies no jauna. Ja es sapratīšu, kas tas ir; ķeršos klāt praktiski. Saprast nozīmē, ka es no tā nebaidos kā no nezināmā, tas man ir: pilnībā saprotams, man nav par to uztraukuma, tas ir pazīstams.</i></p> <p>...<i>Nav noteiktas līnijas, kad tu saproti, tas nāk pamazām, pēc maziem ikdienas pārbaudījumiem. Tev dzīvē kāds kaut ko pajautā, tu pēkšņi atbildi, redzi, ka atzīme labāka, skolotāji izsaka komplimentus. Tu pamazām to saproti, tas nāk augot, tā kā akmens veļas.</i></p> <p>...<i>Ar ko atšķiras gudrs cilvēks no vieda cilvēka? Gudrs cilvēks vienkārši zina, bet nedara. Vieds cilvēks zina un rīkojas saskaņā ar to.</i></p> <p>...<i>Tad, kad pašam ir gandarījums, kad izdevusies kāda laba stunda vai tas, ka kaut ko mācot, jūtam, ka lielākā daļa bērnu saprot.</i></p> <p>...<i>Divējādas izjūtas. Liekas, ka es gūstu pieredzi, es varu mierīgāk cilvēkus uzklaut, es jau zinu, ka tādi ir sēdējuši priekšā un ar ko tas ir beidzies. Tad es kļūstu vecāka un pieredzējušāka. Citreiz liekas, ka es kļūstu jaunāka ar viņiem, to jauno, kas ir pasaulē, citādāk uztveru, nerunājot par to, ka es citus vārdus dzirdu, mācos leksikoloģiju, bet arī viņu skatījumu uz lietām sabiedrībā. Es daudz no viņiem mācos, tas paver citu redzesloku. Nemītīga mijiedarbība. Tas man liek meklēt risinājumu, domāt un tālāk mācīties. Mūsu laikā tik daudz pārmaiņu tehnoloģijās, arī valodās ir lietas, kur es zinu, ka neiemācīšos to, ko gribētu.</i></p> <p>...<i>Brīdī, kad panākts rezultāts, rodas tā pieredze, kādu metodi izmantot, lai būtu atgriezeniskā saite; jāspēj katra diena sākt ar pozitīvismu. Jāsāk no sīkumiem. Kad viņš atnāk uz skolu, jāsaka – cik forši, ka tu šodien vispār atnāci uz skolu, tas jau vien ir forši, vienalga, cikos tu atnāci, labi, ka vispār tu atnāci. Nerunāsim, ka tev neizpildīti mājas darbi, tu esi malacis, ka tu vispār atnāci uz skolu.</i></p> <p>... Ar dusmām skatījos uz datoru. Tā to darījuši visi manas paaudzes skolotāji. Tagad bez tā nevaru iztikt. Ir prieks, ka varu veidot testus. Pārējie saka – ja Valda var, tad mēs arī. Tad jūtu, ka esmu iemācījusies.</p> <p>... Trešo nedēļu mācāmies un atkarojam Excel programmu. Prieks un gandarījums par to, ka tagad es to māku, varu izdarīt tās lietas, kurām vajadzēja lūgt palīdzību kolēģiem. Tagad māku to pati.</p> <p>... Var iemācīties darot. Sākumā likās, ka Moodle ievietot materiālus būs ļoti grūti. Vienreiz, otrreiz noorganizējam skolā kursus, bija brošūras, darījām visu, kā pasniedzējs lika. Pēc laika, kad bija jāsāk pašam ievietot materiāli, bija nedaudz aizmirsies. Tad bija jāseko līdzī brošūrā, kas un kā jādara. Bija viena</p>

kļūdu ceļu.

kolēģe, kura bija pirms tam to darījusi.

18-24-gadīgie jaunieši stāsta ...	Vakara (maiņu) skolu skolotāji stāsta ...
...Mācīšanās ir galvenā dzīves sastāvdaļa. Cilvēks mācoties attīsta pats sevi. ... Mācāmieš, lai nodotu zināšanas tālāk un tālāk. Jūtam gandarījumu, ka to, ko zinām, mēs varam dot citiem. ... Ja es kaut ko varu pārvarēt sevī, ko agrāk nevarēju , ja es kaut ko izdaru jaunu, par ko agrāk varēju tikai sapņot, tad uzskatu, ka esmu iemācījusies. Es pasperu soli uz priekšu.	Viņa vēl stāvēja priekšā un mācīja. Vairākas reizes darot, mēs to iemācījāties. Tas bija gandarījums. Reizēm skolēni klasē kaut ko pajautā, es zinu, ka tajā brīdī man nav atbildes uz to jautājumu. Tad ir gandarījums sameklēt pašai un atrast. Esmu nofiksējusi lietu, ko es nezinu, bet gribētu uzzināt. Tas ir pateicoties tam, ka kāds ir pajautājis.

Tikai 18-24-gadīgie bez darba pieredzes, kuri ir „atbiruši” no vispārīzglītojošās skolas, saista mācīšanos ar formālā eksāmena rezultātiem.

Līdz ar to lielākais izaicinājums, kam ir jāpievērš uzmanība, veidojot preventīvo stratēģiju, ir jauniešu dažādu mācīšanās vajadzību respektēšana un apmierināšana. Ir nepieciešama mācību procesa individualizācija, piedāvājot pētījumā noteiktajiem jauniešu mācīšanās veidiem īstenoties, lai gūtu panākumus mācībās. Ir jārada transformējoša (sociālās pārmaiņas sekmējoša) mācīšanās vide, kurā katrs no pētījumā noteiktajiem mācīšanās veidiem būtu iekļauts un sekmētu skolēnu sociālo statusu klasē, mainot gan citu, gan pašu attieksmi par savu vietu mācīšanās kopienā. Vidējais mācību temps un skolotāju noteiktais mācīšanās veids būtu visnepiemērotākais tam.

Izpratnes veidošanās visos izglītības līmeņos par to „Kāda ir transformējošā mācīšanās vide, kas motivē mācīties?”

Tika konstatētas daudzveidīgas nosacījumu kombinācijas (*implikanti*), kas raksturo transformējošo mācīšanos (mācīšanos, kurā notiek pārmaiņas). Vairumā gadījumos transformējošā mācīšanās ir tāda mācīšanās, kurā tiek sasniegti mācīšanās rezultāti (jaunas zināšanas, prasmes, kompetences). Mūsu pētījuma rezultātos ir atklāti pierādījumi, ka 18-24-gadīgie pieaugušie mācīšanās rezultātus saista ar savu kompetenci un attieksmes izveidi, bet to nevarētu vispārināt. Pētījuma rezultāti liecina, ka dažiem mācīšanās rezultāti tiek sasniegti, pielietojot tos jaunās situācijās (kompetences orientētā pieeja) saistībā ar karjeras plāniem, **mācoties darbam (*workplace learning*) un brīvajā laikā (*life wide learning*).** **Lielākajai daļai priekšlaicīgi mācību pārtraukušiem ir nepieciešams atbalsts, kur mācīšanās pozitīvai pieredzei ir nozīmīga pastarpinātā loma:**

--- *Mācīšanās rezultāti veidojas, pielietojot tos jaunās situācijās (kompetences orientētā pieeja) saistībā ar karjeras plāniem, veidojoties mācīšanās pozitīvai pieredzei, mācoties individuāli no ekspertiem vai/un no pieredzes bagātiem kompetentiem pieaugušajiem, vai no mazāk kompetentiem cilvēkiem un vienaudžiem (*peer learning*).*

Pastāv pretruna starp 18-24-gadīgo jauniešu un skolotāju uzskatiem, kā būtu jāorganizē mācību process. Pēc vakara (maiņu) skolotāju domām, savstarpējā mācīšanās (*peer learning*) grupu darbā ir nozīmīgs nosacījums mācīšanās rezultātu sasniegšanai. 18-24-gadīgie jaunieši grib mācīties no pieredzējušiem, dzīves gudriem cilvēkiem, kādi, lielākoties, ir vakara/maiņu vidusskolas skolotāji, dodot priekšroku „mācīšanās dialogā” tehnoloģijai.

Tādējādi, pats par sevi grupas darbs nesekmē transformējošo mācīšanos. Svarīgi ir, vai to organizē kompetents, gudrs un cilvēkus mīlošs pieaugušais (pieaugušo nevis bērnu skolotājs), kas ciena un respektē pieaugušos, kas mācās. Ja tāda pieaugušo skolotāja nav, tad 18-24-gadīgie

meklē autoritāti ārpus formālās izglītības iestādes. Retos gadījumos ārpus tās viņi atrod kādu dzīves un darba situācijās kompetentu cilvēku. Biežāk - kādu jaunu, līdz šim nepazīstamu un mazāk pieredzējušu un kompetentu padomdevēju.

Izpratnes veidošanās par to „Kā veidojas efektīva mijiedarbība starp individuālo un kolektīvo motivāciju, to emocionālo uztveri un iesaistīšanos izglītībā?”

Pētījuma rezultāti uzrāda, ka pozitīvā mācīšanās pieredze ne vienmēr ir saistīta ar kognitīvo izaugsmi, toties gandrīz vienmēr - ar pozitīvu emocionālo labizjūtu, ļoti bieži – ar sociālo labizjūtu (skat. 2.tabulu).

2.tabula

Kā veidojas efektīva mijiedarbība starp individuālo un kolektīvo motivāciju, to emocionālo uztveri un iesaistīšanos izglītībā

18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, kuri ir atgriezušies izglītībā, stāsta ...		
Pozitīvā emocionālā mācīšanās pieredze	Pozitīvā kognitīvā mācīšanās pieredze	Pozitīvā sociālā (arī voluntatīvā) mācīšanās pieredze
<p>...Ja mani tā stunda saista, patīk, tad arī iemācos, lielas pūles nepieliekot. Ir mācības, kas nesaista, nepatīk, un es nemācīšos. Uz kontroldarbiem uzrakstīšu špikeri, kaut kā uzrakstīšu.</p> <p>... Drošības sajūta</p> <p>.. Iemācīšanās ir sevis iedrošināšanas un bailu pārvarēšanas process, kad es redzu rezultātu, ir gandarījums.</p>	<p>..Ja dara kaut ko, interesē, tad padodas daudz kas.</p> <p>...Ir tā, ka pagājušajā gadā iestājos kā 10. kl. skolnieks, tagad jau esmu 12. kl. skolnieks. Pagājušajā gadā divas klases reizē rāvu. Tas, ko es iemācījos, ka 12. jāmācās ar interesi. Pieņemsim, ir tās lietas, kuras tevi interesē, un ir lietas, kuras tevi neinteresē. Tās, kuras neinteresē, bija tā, ka es centos saprast to.</p> <p>Latviešu literatūrā nesaista mani daiļliteratūra, es centos saprast. Pašlaik ir tā, ka aizvien vairāk un vairāk gribas iedziļināties tajā. Tur ir jāvelk no sevis ārā. Ja tu atnāc uz skolu un tev nav intereses, arī rezultāta nebūs. Lai interesi „uzmodinātu”, jāredz dzīvē mērķis. Lai iegūtu augstāku izglītību, tev ir jāpabeidz vidusskola, tev ir jāpācās literatūrā. Tāpat ir jāpiespiež sev un ir jāiedziļinās. Šīs nedēļas pieredze, kas man ļoti patika – bioloģijā bija jātaisa prezentācija par bija daudz interesantāka, jo es prezentēju lietu, kas mani interesē.</p>	<p>...Kā dzīvot, kā veidot savu viedokli – es nepieņemu to pirmo informāciju, ko atrodu internetā vai kāds kaut ko māca. Es to pārbaudu, uz ko tā balstās, no kādiem avotiem tā tiek ņemta. Piemēram, par to, kā labāk kaut ko darīt, kā vajadzētu.</p> <p>...Mācīšanās procesu gribu salīdzināt ar mašīnas iestumšanu, jo man starp mācībām bija pārtraukums 6 gadī. Strādāju, atpūtos. No sākuma bija ļoti grūti, jo, lai to mašīnu iestumtu, jāpieliek lielākas pūles, bet tad, kad sāk ripot, tev to vieglāk stumt. Slodze turpmākajās mācībās samazinās. Tev rodas pieredze. Ne tikai skolā. Dzīves nodarbošanās ir dzīvošana. Tas ir tas, ko mācāmies no rīta līdz vakaram, pat pa nakti. Kopumā ņemot, nevaram izmest ārā mazu punktu. Mācīšanās ir dzīvesdarbības sastāvdaļa, kurā pārvaram grūtības.</p>

Pozitīvā mācīšanās pieredze veidojas, ja

- mācīšanās ir saistīta ar karjeras plāniem, mācoties darbam;
- tiek nodrošināts mācīšanās rezultātu pielietojums jaunās situācijās, attīstot karjeras plānus,

- (1) mācoties individuāli no ekspertiem un vienaudžiem;
- (2) mācoties darba procesā un brīvajā laikā individuāli no un ar kompetentiem cilvēkiem dzīves un
- (3) darba situācijās **vai no mazāk kompetentiem cilvēkiem ārpusizglītības situācijās;**
- (4) mācoties darba procesā un brīvajā laikā pašiem no dzīves un darba situācijās kompetentiem
- (5) cilvēkiem skolā, ģimenē vai ārpus tās dialogā;

- tiek nodrošināts mācīšanās rezultātu pielietojums jaunās situācijās;
- veidojas jauna pozitīva attieksme pret mācīšanos.

Tādējādi laba **transformējoša mācīšanās** (Mezirow, 1991,1997; Bache, 2001; Maslo, E.; 2004, 2006, 2008) ir mācīšanās kopā: pieaugušu skolēnu mācīšanās dialogu veidā kopā ar kompetentiem pieaugušiem skolotājiem sekmē mācīšanās rezultātus. Mācībām dialogu veidā būtu jāieņem svarīga vieta mācīšanās procesā un būtu jāspēlē lielāka loma formālajā izglītībā, kā savstarpēja mācīšanās (*peer-learning*), kurā pieaugušiem skolēniem bieži vien ir jāmacās no *mazāk pieredzējušiem kolēģiem*. Mācīšanās rezultātu pielietojumu jaunās situācijās nodrošina **mācīšanās kopā (dialogiskā mācīšanās)**, kas sekmē mācīšanās rezultātus, karjeras plānus, mācoties daba procesā un brīvajā laikā un maina attieksmi pret mācībām (skat. 3.tabulu).

3.tabula

Attieksmes maiņa pret mācībām

18-24-gadīgie jaunieši stāsta ...	Vakara (maiņu) skolu skolotāji stāsta ...
... Ja ir interese par informātiku, tad skolā izstrādā mājas lapu skolai, un tādējādi interesi var apvienot ar skolu un uzzināt kaut ko tādu, ko nezinu ikdienā, sameklēt un pilnveidot sevi.	... <i>Pirms trim gadiem pārgājām uz e-klasi. Daži skolotāji ir ļoti konservatīvi. Divi gadi pagājuši, nevaram izdzīvot bez tā. Piedāvā pavisam citas iespējas, uzreiz piedāvā analīzi. Pārgājām pie uzdevumi.lv. Sākumā bija neizpratne, vairs jautājumu nav. Iegūta jauna pieredze.</i>

Attieksmes maiņa ir svarīgs mācīšanās rezultāts. Tika konstatēta attieksmes maiņas nosacījumu kombinācija (*implikant*) – pozitīvā attieksme pret mācīšanos ir cieši saistīta ar mācīšanās rezultātiem, to pilnveidi, izmantojot jaunās situācijās, līdz ar to gūstot pozitīvo mācīšanās pieredzi un vēlmi mācīties pašam no un ar kompetentiem pieaugušajiem un savstarpēji. Noteiktas nosacījumu kombinācijas ir statistiski nozīmīgas ($p < 0.05$).

Kaut gan mācīšanās rezultāti vienmēr ir individuāla rakstura, veiksmīga mācīšanās ir vienmēr sociāla. Lai nodrošinātu efektīvas savstarpējas saistības un mijiedarbību starp personīgo un kolektīvo motivāciju, emocijām un līdzdalību, kas pozitīvi ietekmē pieaugušo mācīšanos vakara (maiņu) skolās, ir nepieciešams saprast, ka pozitīva mācību pieredze ne vienmēr ir saistīta ar kognitīvo attīstību, bet gandrīz vienmēr tā ir saistīta ar pozitīvu emocionālo labklājību un bieži vien ar sociālo labklājību.

Transformējošas mācīšanās iespēju radīšana. Lai veicinātu jaunajiem pieaugušajiem mācību rezultātus, pieaugušo skolotājam ir sistemātiski jāveido mācību situācijas (uz kompetenci orientētā pieeja), kas atbalsta studentu attīstību darba iemaņās un karjeras plānošanā, kā rezultātā parādās pozitīvas mācīšanās pieredze emocionālā, kognitīvā un sociālā aspektā, kas ir svarīgi pieaugušajiem. Ārpus skolas aktivitātēm darba vietās, muzejos un izstādēs būtu jāieņem nozīmīga vieta pieaugušo skološanās procesā. ***Pieaugušo izglītojamo formālās izglītības atvēršana, lai varētu mācīties darba un ikdienas situācijās, nodrošina pieaugušo izglītojamo iespēju mācīties no kompetentiem cilvēkiem dzīves un darba situācijās un arī no svešiniekiem.*** Uz dialogu balstītai (*dialogical*) mācīšanai būtu jābūt nozīmīgai mācību procesā un būtu jāieņem lielāka vieta formālās izglītības procesā, kā kolēģu mācīšanas (*peer learning*) forma, kur pieaugušajiem bieži vien jāmacās no *mazāk pieredzējušiem kolēģiem*. Iegūto zināšanu izmantošana jaunās situācijās ļauj mācīties vienam no otra (*dialogic learning*), tas uzlabo mācību rezultātus un karjeras plānus, mācīšanos darba un ikdienas situācijās.

Diskusiju, interviju, vakara (maiņu) skolu apmeklējumu gaitā noteikti labas transformējošas mācīšanās vides (vakarskolu „labās prakses”) piemēri un savstarpējās mācīšanās iespējas (skat. 4.

tabulu).

4.tabula

Labas transformējošās mācīšanās vides piemēri un savstarpējās reģionālā skatījumā

Gadījumi	Gadījuma raksturojums	Kā nodrošināt mijiedarbību starp personīgo un kolektīvo motivāciju, emocijām un iesaistīšanos, kas ietekmē pieaugušo mācīšanos?	Savstarpējās mācīšanās iespējas
1.gadījums (Vidzeme)	<p>Mācību procesā tiek izmantoti interaktīvi mācību materiāli - darbs interneta vidē, mācību sistēmā MOODLE:</p> <p>1. Tā ļaujot arī patstāvīgi savā individuālajā apguves tempā iepazīties ar mācību vielu - tekstuālo materiālu un prezentācijām, pildīt testus, krustvārdu mīklas, iegūstot tūlītēju savu zināšanu līmeņa vērtējumu.</p>	<p>Mijiedarbību nodrošina kopīgi mājas uzdevumi pielietojot grupu darbu, mainot grupu sastāvu.</p> <p>Emocijas izraisa pozitīvs vērtējums un gandarījums par veikto darbu.</p> <p>Diferencētu darba uzdevumu veidošana atbilstoši katra personīgajām motivācijas īpatnībām- grupas darba pienākumu sadale atbilstoši spējām un vēlmēm.</p>	
	<p>2. Darbs MOODLE sistēmā nodrošina tālmācības iespējas - tieši atbilstoši neklātienas konsultāciju punkta būtībai,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▲ ļauj organizēt izglītojošo darbību internetā-pieejama no jebkuras vietas; ▲ paaugstina skolotāja un skolēna darba efektivitāti, intensitāti, piedāvā individuālu pieeju. <p>3. Modernāku, uzskatāmāku, personības attīstības līmenim atbilstošāku mācību metožu pielietošana, piesaista audzēkņu interesi un uzlabo mācību materiāla apguvi.</p> <p>4. Tiek veicināta mūžizglītības iespēja- skolēni spēs tālākizglītbā pielietot apgūtās e-mācību vides prasmes.</p>	<p>Pieaugušo mācīšanās vakarskolā nodrošina spēju piedalīties sabiedrības dzīvē un tās veidošanā.</p> <p>Izglītības pakāpe palīdz jebkuram individam kļūt ekonomiski aktīvam, kas atbilst sociālajām un komunikatīvajām vajadzībām un pieauguša cilvēka dzīves prasībām.</p> <p>Lielas ietekmēšanas iespējas ir pedagogam, aizraujot, paplašinot redzesloku, izmantojot diskusijas, sniedzot emocionālo atbalstu., dodot atzinīgu novērtējumu.</p> <p>Daudziem jauniešiem vakarskola ir iespēja parunāties par sev aktuālām lietām citā vidē, saņemt atbildes uz būtiskiem jautājumiem, redzēt citu pieredzi, veidojas jauni kontakti, t.sk., ar vienaudžiem, kas vēlas mainīt kaut ko savā dzīvē. Ir novērots, ka reizēm viņi viens otru "pavelk", atbalsta. Personiskie kontakti ar skolotājiem.</p>	
2.gadījums (Rīga)	<p>Ļoti būtiska nozīme ir piederības sajūtas veidošanai. ĻOTI! Neviens aiz laba prāta uz vakarskolu nepārnāk, tāpēc vakarskolā audzēkņim jājūtas kā ģimenē – komfortabli, pieņemtām tādām, kāds viņš ir, ar cerību, ka no viņa nākotnē izaugs "lielais koks"!</p>	<p>Vienā vārdā: ar pacietību ar pieņemšanu ar cieņu ar padomu ar uzklaustīšanu Mums, skolotājiem vakarskolā, arvien vairāk jāiemācās ieklausīties pašos audzēkņos, bet mazāk – klausīties mūsos. JĀSADZIRD CILVĒKS AUDZĒKŅĪ.</p>	<p>Visos reģionos līdzīgi: visās vakarskolās svarīgākais mācību procesā ir skolēns (kā cilvēks), kuram, papildus zināšanām, nepieciešamas tādas pamatprasmes, kuras dažādu apstākļu dēļ viņš nav ieguvis iepriekš, un dzīves un mūžmācīšanās prasmes.</p>

Gadījumi	Gadījuma raksturojums	Kā nodrošināt mijiedarbību starp personīgo un kolektīvo motivāciju, emocijām un iesaistīšanos, kas ietekmē pieaugušo mācīšanos vakarskolā?	Savstarpējs mācīšanās iespējas
3.gadījums (Rīga)	Atbalstoša attieksme pret skolēniem, viņu vajadzību izziņāšana un mācību apstākļu piemērošana tām.	Izveidot sakārtotu, labvēlīgu vidi. Nodrošināt profesionālu un atbalstošu skolotāju kolektīvu – komandu, kvalitatīvas mācību stundas un dažāda veida mācību materiālus. Par skolas darba neatņemamu sastāvdaļu uzskatīt radošumu un inovācijas. Mācīšanās un mācīšanās procesu veidot atbilstošu pieaugušu cilvēku vajadzībām un pieredzei.	Varam pārņemt labās prakses piemērus – programmu “Mācieties mācīties”, māmiņu istabas izveidošana.
4.gadījums (Kurzeme)	Daži no galvenajiem atslēgvārdiem – sadarbība, empātija, atbalsts. Atšķirīgs ir nedēļas plānojums – ir skolas, kas nodrošina mācības vai konsultācijas arī sestdienās (katru sestdienu vai vismaz 1 reizi mēnesī). Lai jaunieši un pieaugušie labāk iejustos skolā, ir svarīgi sniegt arī papildus izglītojošu nodarbību piedāvājumu ārpus tradicionālajām mācību stundām. Te skolu pieredze ir atšķirīga, tomēr katra skola par to piedomā un nāk ar savām idejām – mācību priekšmetu mēneši, iepazīšanās pasākumi, mācību ekskursijas, mākslinieciskā pašdarbība, projekti, māmiņu istabas, karjeras pasākumi, sociālās korekcijas programmas. Katrs skolēns ir uztverams kā vērtība!	Skolotājiem ir jābūt īpaši empātiskiem, atbalstošiem, uzmanīgiem. Arī skolotājiem pašiem viņu darbā ir nepieciešams atbalsts, uzmundrinājums. Mēs savā skolā esam aizsākuši savstarpējo mācīšanos – piektdienās kopīgi risinām praktiskus jautājumus, apgūstam jaunus IT rīkus, diskutējam par aktualitātēm. Gan skolēniem, gan skolotājiem ļoti vērtīgi ir dažādi neformāli pasākumi ārpus mācību stundām. Te plaši izmantojam projektus. Projekti skolai dod papildus finanšu resursus, kurus pārdomāti izmantojot, var īstenot jaunas idejas, organizēt dažādus pasākumus. Kaut arī samērā plaši izmantojam mēdijus, lai informētu par skolas piedāvājumu un iespējām, tomēr sabiedrībā joprojām valda stereotipi par vakarskolām kā par skolām, kas sniedz zemākas kvalitātes izglītību. Tāpēc vairāk būtu nepieciešams popularizēt mūsu skolēnu un absolventu sasniegumus, pozitīvās pieredzes stāstus.	Visas vakarskolas domā par tālmācību vai neklātienas programmām ar tālmācības elementiem, par e-mācībām. Kaut gan katrai skolai ir sava raksturīga pieeja, darba forma. Skolā ir nepieciešamas jaunas idejas, tāpēc neatsverama loma ir savstarpējai pieredzes apmaiņai starp vakarskolām. Jebkurā vakara (maiņu) skolas pieredze var būt izmantojama ierosmei kaut ko iegūt savai skolai. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Atceros savu interesanto ▪ pieredzi, kad bijām ▪ Zviedrijā, un vakarskolas direktors aizveda uz vakara vidusskolu, kur bija 3000 audzēkņi. Kad izdzirdējām šo skaitli, mēs nebijām spējīgi saprast – tādā mazā pilsētiņā. Kā tas viss notiek? Zviedrijā ļoti interesanti ar mūžizglītību jeb tālākizglītību. Ir profesijas, kurām noteikts laiks, kad jāatjauno sava kategorija. Tad, kad iet atjaunot, viņi iet pie vakarskolas, jo viņi atjauno to jauno, kas ir ienācis vidusskolas programmās. Reizē atjauno to, kas ir parādījis jauns izglītības programmās dienas skolā. Kad klausos par mūsu profesionālo izglītību, sāp sirds, jo tas, ko redzēju tur... Zviedrijā it tā, ka profesionālo izglītību var iegūt, ja ir vidējā izglītība, jo viņi profesionālo izglītību dod augstākā pakāpē. Tie, kas ir ar pamatzglītību, mācās pie meistariem. Ļoti ātrā tempā – 2 gados apgūst profesionālo. Pa vidu vairāk „nemaisās” vidējā izglītība. To, ko mēs tur redzējām, tos darbapaldus, tie visi strādā uz nākotni. Tur nebija nekā tāda, kas pašlaik atrodas.

Gadījumi	Gadījuma raksturojums	Kā nodrošināt mijiedarbību starp personīgo un kolektīvo motivāciju, emocijām un iesaistīšanos, kas ietekmē pieaugušo mācīšanos vakarskolā?	Savstarpējs mācīšanās iespējas
			Nākošais – vācieši veido Igaunijā, mūsu sadraudzības pilsētā. Viņiem jau zināms, kur ies strādāt. Jau mācoties vakarskolā, viņiem zināms, kur strādās. Ideāls variants.
5.gadījums (Zemgale)	<p>Tiek īstenots mūžizglītības process.</p> <p>Elastīgs mācību režīms, individuāls mācību plāns, iespēja apvienot mācības ar darbu, ģimeni u.c.</p> <p>Tiek izmantotas IT mācību vielas apguvē.</p> <p>Tiek attīstīta skolēnu motivācija – iegūt kvalitatīvu izglītību.</p> <p>Tiek izmantotas daudzveidīgas mācību metodes.</p> <p>Pozitīva sadarbības vide.</p> <p>Izglītības piedāvājums atkarībā no pieprasījuma.</p> <p>Izstrādāti metodiskie materiāli pieaugušajiem.</p> <p>Tālmācības iespējas.</p>	<p>Pedagogu entuziastu darbs</p> <p>Mērķa (pamatota) izvirzīšana mācību procesa sākumposmā un tā īstenošanas ceļi, iespējas, izvirzītā mērķa sasniegšana.</p> <p>Iespēja skolēniem attīstīt savas spējas, piedaloties dažādās ārpusstundu aktivitātēs, konkursos, projektos u.c., kas dod pārliecību par savām spējām, paaugstina pašapziņu, attīsta sadarbības prasmes, attīsta domāšanu.</p> <p>Darba tirgus pieprasījums pēc atbilstoša izglītības līmeņa.</p>	
6.gadījums (Zemgale)	<p>Mācīšanās veids un vide ir ļoti elastīga, atbilstoši skolēnu varēšanai, vajadzībām.</p> <p>Strādājošajiem skolēniem un skolēniem ar bērniem ir iespēja viņiem brīvā laikā apmeklēt ne tikai savas klases stundas un konsultācijas, bet arī citu klašu stundas un konsultācijas, citos laikos. Skolēnu</p>	<p>Svarīga ir klases vide, - katra skolēna stipro un vājo pušu apzināšana, klases kopīgie pasākumi, pienākumu sadale mācīšanās un sadarbības vides organizēšanai un veicināšanai (Savas klases iekšējā mājaslapa, piem.).</p>	<p>Lielos vilcienos visas vakarskolas strādā līdzīgi, atšķirības ir tikai niansēs un uzsvaros- katrs piemērojas prioritātēm savās pašvaldībās, skolēnu pasūtījumam.</p>

Gadījumi	Gadījuma raksturojums	Kā nodrošināt mijiedarbību starp personīgo un kolektīvo motivāciju, emocijām un iesaistīšanos, kas ietekmē pieaugušo mācīšanos vakarskolā?	Savstarpējs mācīšanās iespējas
	bērniem iekārtota māmiņu istaba.		
7.gadījums (Latgale)	Autoapmācība. Konsultants tālmācībā. Māmiņu istaba.	Savstarpējā sadarbība un sapratne. Skolotājam un skolēnam jābūt sadarbības partneriem.	

Fakti, kas ir prezentēti tabulā „skolas labās prakses piemēri” ir nozīmīgi arī no priekšlaicīgi mācību pārtraukumu viedokļa. Reģionālās atšķirības nav konstatētas.

Izpratnes veidošanās par pirmās (sākotnējās) un otrās iespējas formālās izglītības nepieciešamību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijā un mācīšanos no otrās iespējas formālās izglītības (vakara/maiņu skolas)²

Preventīvo pasākumu noteikšanai ir jāņem vērā, ka cilvēkiem no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm pastāv liels risks pamest skolu priekšlaicīgi (*Kritikos&Ching, 2005*). Galvenie obligātās un vidējās izglītības neiegušanos ietekmējošie faktori ir vecāku izglītība, ģimenes struktūra, dzimums, dzimtā valoda, pamatiedzīvotāju statuss, akadēmiskie sasniegumi un akadēmiskā motivācija. Tāpat arī ar ienākumiem saistītajiem faktoriem ir ietekme uz priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas raksturojošiem rādītājiem (*Ross&Gray, 2005*). Piemēram, Austrālijā 41% skolas nebeidzēju, kas vēlas atsākt mācības, norāda, ka priekšlaicīgās skolas pamešanas pamatā ir bijuši finansiālie faktori (*Australian Bureau of Statistics, 2009*). Vairums personu, kas priekšlaicīgi pārtrauc mācīšanos, izglītību atsāk, jo uzskata, ka nav pietiekami izmantojuši sākotnējās jeb „pirmās iespējas” izglītību un tagad izjūt „nepabeigtību” (*McFadden&Munns, 2000, 104.lpp.*).

Otrās iespējas izglītība piedāvā gan formālus, gan arī neformālus mācīšanās risinājumus. Vairums ar šo tēmu saistītu pētījumu koncentrējas uz to, kā piesaistīt un noturēt pieaugušos cilvēkus, kas vēlas mācīties (*Ahl, 2006*). Pat tad, ja pieaugušie skolēni to neapzinās, viņi pretojas sabiedrības uzspiestai izglītības struktūrai ar 'nospiedošām' sociālajām attiecībām tajā. Priekšlaicīgi mācības pārtraukušiem pienāk brīdis, kad notiek izglītības noraidīšana un viņi pieņem racionālu izvēli „pagriezt muguru” izglītībai un tās piesolītajām sociālajām un ekonomiskajām priekšrocībām. „Jaunatne kustībā”, kas ir viens no „Eiropa 2020” stratēģijas pamatiniciatīvām, uzsver nepieciešamību uzlabot izglītības kvalitāti un vienlīdzīgumu izglītībā un mācībās, lai nodrošinātu obligātā izglītības vecuma skolēnus ar prasmēm mācīties mūža garumā un iespēju pieredzēt jau obligātās izglītības vecuma sociālās un ekonomiskās priekšrocības, līdz ar to būtiski samazinot jauniešu skaitu, kuri pāragri pamet izglītīšanos, kas ir galvenais ieguldījums ne tikai katra jaunieša izredžu paplašinājumam, bet arī nākotnes labklājībai un sociālajai kohēzijai pasaulē kopumā, kā arī, mainot otrās iespējas formālās izglītības konceptuālo pieeju, pāreja no deficīta pieejas uz jauniešu vajadzību risināšanu (*McFadden&Munns, 2000; Smyth et al., 2000*), risinot jauniešu neapmierinātās vajadzības, uz viņu pieredzes daudzveidības atzīšanu (*Stokes 2000. Dwyer et al., 1998*).

² Citēts no projekta ietvaros izstrādātā un dotā pētījumā rezultātus paplašinošā darba pētījumiem:

Kulšs, D. (2014) Mācīšanās rezultātu pieeja formālajā otrās iespējas izglītībā. Promocijas darba kopsavilkums. Latvijas Universitāte: 2015. Pieejams Latvijas bibliotēkās.

Otrās iespējas izglītība ievērojami atšķiras no pirmās iespējas obligātās izglītības. Atšķirības ir mācību saturā, mācīšanās vidē, sociālā un emocionālā atbalsta un vērtēšanas pieejā, kā arī pedagoģiskajā praksē. Otrās iespējas izglītībā uzsvars tiek likts uz personīgi pielāgotu mācīšanos, aktīvām mācīšanās metodēm un inovatīvām pieejām, kas, kā tas tiek apgalvots, ir novērojams vairumā Eiropas otrās iespējas skolu. Skolotājs bieži vien katram studentam piedāvā individuālu palīdzību. Šīs programmas palīdz skolēniem plānot savu mācīšanos. Tādējādi tiek veicināta elastīga mācīšanās. Aktīvās iesaistīšanās mācīšanās metožu izmantošanā, tai skaitā tādās inovācijās kā „mācīšanās darot”, sekmē mācīšanos reālajos dzīves kontekstos (Day et al., 2013).

Otrās iespējas formālā izglītība ir alternatīvs elastīgs veids, kā atbalstīt panākumus formālajā izglītībā. Pirmās iespējas izglītībai jāietver sevī otrās iespējas izglītības metodes, fundamentāli pārejot no pirmās iespējas (jeb sākotnējās) izglītības sistēmas uz izglītības sistēmu, kas ir atvērta visiem, kam tā ir nepieciešama (Longworth, 2003). Tādējādi otrās iespējas izglītības inovatīvās metodes varētu tikt ieviestas sākotnējā izglītībā, tomēr izglītības sistēmu pārmaiņas ir sarežģīts process.

Pastāv četri mehānismi otrās iespējas izglītības jēgpilnai pielietošanai sākotnējā (pirmās iespējas) izglītībā: atdarināšana, modeļa pielāgošana, pārveidošana un tikai definēto pamatprincipu īstenošana (Day et al., 2013, p. 94). Atdarināšanas mehānisms ir vistiešākais un ar tā palīdzību var izvairīties no sadrumstalotības. Tomēr metodes, kas darbojas vienā kontekstā, var nefunkcionēt citā kontekstā. Esošā sākotnējās izglītības modeļa restrukturizācija, selektīvi izmantojot labas prakses piemērus no otrās iespējas izglītības, ir elastīgāks risinājums. Skola, eksperimentējot ar modeļa pārveidi, var to pielāgot savu skolēnu vajadzībām. Protams, šādai eksperimentēšanai nepieciešams gan laiks, gan arī resursi. Alternatīvās izglītības piedāvājumam, kas balstās uz otrās iespējas izglītību, nepieciešams alternatīvs pārnese (transfer) mehānisms. Pārnesei jābūt skolēnu vajadzībās pamatotai un vadītai attiecīgajā kontekstā. Līdzīgi kā modeļa pārveidošanā, arī šī risinājuma īstenošanai nepieciešami ievērojami resursi.

Otrās izglītības iespējas vakara (maiņu) skolām ir augstākas izmaksas uz vienu skolēnu, nekā sākotnējās izglītības skolās. **Eiropas Komisijas 2001. gadā veiktais pētījums, kurā tika apskatīta Eiropas otrās iespējas izglītības sistēma laika posmā no 1996. līdz 2000. gadam, atklāja, ka vidējās otrās iespējas skolas izmaksas uz vienu skolēnu veidoja 7901 eiro, bet sākotnējās izglītībā – par 40% mazākas (European Commission, 2001).** Tas nozīmē, ka reformu īstenošanai var saskarties ar lielākām grūtībām, sākotnējā izglītībā īstenojot metodes, kas tiek izmantotas otrās iespējas izglītībā.

Mācību saturs

Visbiežāk tiek minētas grūtības saistībā ar iekavētu vielu, pārslogotu mācību priekšmetu saturu ar lielu teorijas īpatsvaru, kā arī nepieciešamību iegādāties papildus mācību materiālus un lietot internetu, kam ir nepieciešami papildus finansiālie resursi (skat. 5.tabulu). 18-24gadīgie jaunieši ar zemu mācību sasniegumu līmeni un vakara (maiņu) skolu skolotāji ar labu un zemu sadarbības līmeni uzskata, ka būtiskākie iemesli, kādēļ radušās problēmas, ir iekavēta viela. 18-24-gadīgie pieaugušie ar zemu mācību sasniegumu līmeni uzskata, ka ir pārslogots saturs ar lielu teorijas īpatsvaru. Līdz ar to - motivācijas trūkums un problēmas, kas saistās ar individuālajām mācīšanās īpatnībām - spējām, prasmēm, mācīšanās stilu, iepriekšējo pieredzi.

5.tabula

Visbiežāk minētās grūtības mācībās

18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie stāsta ...		
■ daudz nesaprotamu jēdzienu un sarežģītas formulas uzdevumos;	■ matemātika ir sarežģītākais priekšmets skolā, jo es to nesaprotu no 7. klases;	■ šajā priekšmetā ir nepieciešami

<ul style="list-style-type: none"> ■ daudz nevajadzīgas vielas; ■ pārāk daudz faktu, kuriem atcerēties secību, kādā tie notikuši, un klāt vēl nāk neiedomājams daudzums gadaskaitļu; ■ maz stundu, daudz jārēķina; ■ sarežģīts; ■ daudz visādi skaitļi, visādas formulas, kas jāzina no galvas; ■ daudz sarežģītu tēmu, kuras nav saistītas reālo dzīvi; ■ jāiegaumē ļoti daudz upju un kalnu nosaukumi, jāzina visi reģioni un to nosaukumi un atrašanās vieta; 	<ul style="list-style-type: none"> ■ matemātika dēļ tā, ka iekavējot kaut mazāko tēmu pēc tam grūtāk tālāk visu apgūt; ■ saprotu dažādas tēmas, bet ne visas, jo man nav laika atlicināt mācīties papildus, jo es strādāju, daudzas tēmas ļoti jūk, un tad ir grūti koncentrēties, lai varētu atcerēties, kā nu tagad bija jārēķina; ■ matemātika ir priekšmets kuram nepārtraukti jāseko līdz katrai jaunajai mācību vielai, bet ja, kas tiek izlaists ir grūti atgūties un saprast turpmāko vielu; 	<p>daudz materiāli, t.i., grāmatas, interneta resursi, lai spētu izpildīt iedotos darbus.</p>
<ul style="list-style-type: none"> ■ pārāk daudz gadskaitļu; ■ man nepatīk veikt dažāda tipa teorētiskās matemātikas funkcijas, ar to saistītās darbības. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ manā skolā skolotāja neko nepaskaidro plašāk kā arī necenšas ieinteresēt mūs fizikā. Fizika ir viens no priekšmetiem, kuru man grūti saprast, vienkārši palasot grāmatu fizika ir interesanta, bet vajadzīgs skolotājs, kas to māk labi paskaidrot un mīl savu darbu. 	
<p>Izaicinājums: pārslogots saturs un liels teorijas īpatsvars.</p>	<p>Izaicinājums: iekavēta mācību satura apguve iepriekšējā izglītības posmā.</p>	<p>Izaicinājums: nepietiekami finansiālie resursi papildus mācību materiālu un interneta lietošanai.</p>

Tikai atsevišķos gadījumos tiek minētas problēmas saistībā ar pašu pieaugušo un viņu skolotāju personības īpatnībām (attiecīgi: „grūti padodas”, „nesaprot” un *manā skolā skolotāja neko nepaskaidro plašāk, kā arī necenšas ieinteresēt mūs fizikā. Fizika ir viens no priekšmetiem, kuru man grūti saprast, vienkārši palasot grāmatu fizika ir interesanta, bet vajadzīgs skolotājs, kas to māk labi paskaidrot un mīl savu darbu; skolotāja/s nemāk paskaidrot kārtīgi mācāmo vielu*), kā arī saistība ar attiecībām starp skolēnu un skolotāju un stundu kavējumiem (*kavējumi; reti sanāk būt stundās*).

Tādējādi mācības sadarbojoties, nevis liekot skolēniem pašiem tikt gala ar mācību saturu ir iespēja, kas palīdzētu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo riska grupai turpināt izglītību, neiekavējot mācību satura apguvi un līdz ar to novēršot pārslodzi. Preventīvo stratēģiju veidojot, nepieciešams finansiālā atbalsta plānojums papildus mācību materiālu iegādei un bezmaksas interneta lietošanai.

Mācīšanās panākumu sekmēšana (mācīšana)

Par to, kā tiek mācīti mācību priekšmeti skolā un cik dažādi var spriest pēc atbildēm uz pētījuma jautājumu: „Kas ir matemātika, vēsture, fizika u.c.?” (skat. 6.tabulu).

6.tabula

Kas ir matemātika, vēsture, fizika u.c.?’

18-24-gadīgie jaunieši stāsta ...	Vakara (maiņu) skolu skolotāji stāsta ...
<i>Māca, kā, pielietojot dažādas formulas, var tik pie vajadzīgā rezultāta attiecīgajā situācijā.</i>	<i>Matemātika ir zinātne, kas pēta reālās pasaules kvantitatīvās un telpiskās formas. Matemātika ir mācība par skaitļiem, laukumiem, figūrām. Par</i>

<i>Matemātika ir pamats, lai spētu aprēķinā savus ienākumus izdevumus detalizētāk.</i>	<i>visu, kas atrodas mums apkārt. Tā palīdz mums noteikt vērtības. Pat mūsu viedoklis par cilvēkiem savā veidā balstās uz matemātiku (cilvēks vērtē, cik otrs ierodas uz satikšanos, cik ir nopelnījis, kāda laika posmā ir sasniedzis kādus panākumus u.tt).</i>
<i>Matemātika ir mācība par skaitļiem, cipariem un to pielietošana darbībā.</i>	
<i>Matemātika ir cilvēka pamats, lai spētu aprēķināt savus ienākumus un izdevumus detalizētāk.</i>	<i>Matemātika ir mācība par skaitļiem un to pielietojumu.</i>
<i>Fizika ir mācība par fiziskajiem procesiem, kas notiek dzīvē.</i>	<i>Fizika- ir dabaszinātne, kurā tiek pētītas matērijas un enerģijas īpašības. Šī zinātne aplūko spēku, enerģiju, masu un lādiņus. Kā eksperimentālajai zinātnei, tās mērķis ir izprast dabas likumus</i>
<i>Vēsture ir rakņāšanās pagātnē un citu dzīvēs, ciparu, nosaukumu iekalšana galvā. Uzskatu, ka šis mācību priekšmets būtu jāapgūst cilvēkiem, kuriem ir interese par šo priekšmetu un kuri nākotnē vēlas savu profesiju vai nodarbošanos saistīt ar valsts vadību. Jo no pagātnes kļūdām un sasniegumiem var ņemt piemēru un izdarīt spriedumus, kuri, iespējams, ne tikai ļautu izvairīties no ļoti smagām problēmām, bet arī veicinātu valsts attīstību.</i>	

Pirmkārt, skolas mācību priekšmeti kļūst par sarežģītiem, ja to **mācīšanās saistās ar mehānisku iegaumēšanu/atcerēšanos** (*fakti, formulas, skābes, molekulas, atomi, reakciju vienādojumi un viss pārējais*):

- ... patīk mācīties, bet vidusskolā nepatīk, ka tik daudz jāzina no galvas. Priekš kam? Dzīvē tas nav vajadzīgs.
- ... agrāk matemātikā kontroldarbus rakstīju uz 5, 6, tagad arī rakstu, bet vairs neko nesaprotu. Tas kontroldarbs nerāda, ka esi sapratis. Jā, uz to brīdi, uz to stundu samācos, visu zinu, pēc mēneša pajautājiēt kaut ko – es neko nesapratīšu. Uz brīdi samācos, pēc tam aizmirstu, jo nāk kaut kas jauns, kas man patīk. Bioloģija man patīk, es saprotu, daudz zinu; matemātika nepatīk – nesaprotu, nezinu. Tā ir patikusi no laika gala, esmu vienmēr mācījies un izpratusi visu, kas rakstīts.

Otrkārt, ja mācīšana nav saistīta ar dzīvi:

- ... pēc manām domām matemātiku vajadzētu izņemt no obligāto priekšmetu saraksta, jo ne katram tā ir vajadzīga karjerā, un priekš kam mocīt cilvēkus un likt viņiem mācīties to, kas nepatīk/nav vajadzīgs;
- ... matemātika ir kaut kas sarežģīts, ar milzīgu daudzumu nevajadzīgas vielas, kuras tikai piesārņo tavu galvu un izraisa negatīvas emocijas; -
- ... vēsture ir pārāk detalizēts mācību priekšmets. Saprotams tas, ka vēsturē ir daudz faktu kas ietekmējuši mūsu pasaules attīstību, bet tomēr, ne visiem ir interese uzzināt visu kas, kur un kad ir noticis;
- ... tā ir zinātne kurai jāpievērš liela vērība, bet ne tik liela vērība, cik mēs pievēršam stundās un mācību procesā, jo nenoder tālākajā dzīvē, ja vien cilvēks netaisās kļūt pat matemātiķi.

Jauniešiem, neatkarīgi no mācību sasniegumu līmeņa, sarežģīts mācību priekšmets saistās ar tādu mācību priekšmetu, kur nav vērojama saikne ar dzīvi un akcents tiek likts uz faktu mehānisku iegaumēšanu.

Treškārt, nepieciešams saistīt sarežģīto mācību priekšmetu mācīšanu ar domāšanas attīstību un saistībā ar dzīves un darba situācijām. To uzsvēruši skolēni gan ar labu, gan zemu līmeni. Matemātikas mācīšanās caur praksi veicina domāšanas attīstību. Skolēni akcentē matemātikas un citu sarežģīto priekšmetu praktiskā lietojuma nozīmību (skat. 7.tabulu).

7.tabula

Praktiskā pielietojuma nozīmība

<pre> = %--> File: sk_eni_zems.rtf----- 17- 19: asv /.../ AND 21- 33: pats Sk_ēns: Matemātika ir mācība par skaitļu, skaitļu grupu, skaitļu sistēmu rēķināšanu. Māca kā pielietojot dažādas formulas var tik pie vajadzīgā rezultāta attiecīgajā situācijā(..)Matemātika man vienmēr bijusi visgrūtākais priekšmets.Es personiski domāju tas tāpēc, ka man viņa </pre>

neinteresē, jo es ticu ja man rastos lielāka interese par matemātiku, tad es droši vien pastiprinātāk mācītos un rezultāti arī būtu labāki. Ja runa iet par matemātiku, tad galvenais man ir noturēties tajā līmenī, lai tiktu pārcelts uz nākamo klasi un, lai pabeigtu skolu. P.S. Es vidusskolu pametu 17 gadu vecumā, un tagad esmu atsācis savos 23 gados, un jūtu, ka mācīties ir kļuvis vieglāk. Piedzīvojis zināmu dzīves pieredzi, es tagad mācos nevis priekš atzīmēm, bet priekš sevis. Nu protams ir daži izņēmuma priekšmeti(..) Domāšana ir tāda-es nesaprotu matemātiku, tāpēc to un to es nepildīšu. Skolnieks it kā sev iestāsta, ka nesaprot un tāpēc nepilnīgi mācās(..)Šeit uzskati katram var būt atšķirīgi. Mans personiskais uzskats, ka nevajag parāk iedziļināties uz sarežģītāko priekšmetu, bet dod lielāku atdevi saviem stiprākajiem priekšmetiem, jo tu attīsti savas stiprās puses, kuras pareizi izmantojot dzīvē var izveidot veiksmīgu karjeru.

Skolēniem ar zemu mācību sasniegumu līmeni būtisks nosacījums sarežģīta mācību satura apguvē ir tā **saikne ar dzīvi**, kā arī mācīšanas orientācija uz **skolēnu domāšanas attīstību mācīšanas procesā**, nevis mehāniskās iegaumēšanas orientācija.

Daļa no skolēniem, kuriem sarežģīts mācību priekšmets tiek mācīts saistībā ar dzīves reālām situācijām, spēj paši tikt galā ar mācību satura apguvi, daļai ir nepieciešama palīdzība. Skolēnu ar dažādiem mācību sasniegumu līmeņiem atbildēs konstatētas mījsakarības starp domāšanas attīstību mācībās, saikni ar dzīvi un pašu spēju risināt problēmas, attīstot savas stiprās puses (skat. 8.tabulu).

8.tabula

Mījsakarība starp analītisko domāšanu, saikni ar dzīvi un pašu iespējām risināt problēmas

☞--> File: sk_eni_zems.rtf-----				
3-	4: iegaum	AND	7-	10: nsadz
satiekamies ikdienā(..)Tāpēc, ka ir daudz nesaprotamu jēdzienu un sarežģītas formulas risināšanas uzdevumos(..)Domāšana ir smadzeņu darbināšana(..)Varētu vērsties pēc palīdzības pie pedagogiem, vai arī tikt galā paša spēkiem.				
43-	43: iegaum	AND	43-	45: nsadz
Sk_ēns: skaitīšana(..)Man nav NEKĀDAS izpratnes(..)matemātika(..)Var konsultēties ar priekšmeta pasniedzēju un pašmācības ceļā censties to saprast arī mājās.				

Skolēni ar labu un zemu līmeni un skolotāji ar augstu, labu un zemu sadarbības līmeni uzskata, ka sarežģīts mācību priekšmets ir tas, kur nav saistības ar reālo dzīvi, nav vērojama saikne starp teoriju un praksi. Skolēni ar augstu un labu mācīšanās rezultātu līmeni un skolotāji ar augstu, labu un zemu sadarbības līmeni **ar domāšanu saprot analītisku domāšanu, kas ietver sevī analīzi, sintēzi un vispārināšanu**. Mehāniskā iegaumēšana nav būtiska nevienai pētījuma dalībnieku grupai. **Skolotāji ar labu un zemu sadarbības līmeni uzskata, ka problēmas sarežģītā mācību priekšmetā jārisina skolēnam pašam**. Tikai daži no skolēniem atzinuši, ka šādā situācijā paļaujas un ir spējīgi tikt galā pašu spēkiem.

Skolēni ar labiem un zemiem mācīšanās rezultātiem uzskata, ka problēmas mācībās nepieciešams risināt ar citu palīdzību, piesaistot skolotājus, vecākus. 18-24-gadīgie jaunieši, neatkarīgi no mācīšanās rezultātiem, mācību problēmu risināšanā dod priekšroku sadarbībai ar citiem – skolotājiem, vecākiem. Pastāv būtiska sakarība starp sarežģītu mācību priekšmetu un mācīšanās sekmēšanas iespējām: jauniešiem, kuriem sarežģīts mācību priekšmets saistās ar saiknes ar dzīvi trūkumu, būtiska ir sadarbība ar citiem un citu palīdzība problēmu risināšanā:

... manuprāt visvieglāk tikt galā ar grūtībām kādā priekšmetā ir tad, ja tev ir labs skolotājs skolā, kurš ir gatavs tev palīdzēt. Mācoties skolā, esmu novērojusi, ka lielākā daļa skolotāju nemaz necenšas un negrib palīdzēt skolēniem un viņiem ir vienalga par to, ka kāds nesaprot tēmu. Manuprāt, rūpīgāk jāatlasa cilvēkus, pirms laist viņus mācīt bērnus, no skolotāja nav nekādas jēgas, ja viņš nemīl savu darbu un bērnus/jauniešus. Otra lieta, kas atvieglo mācīšanos ir vecāki, kuri var palīdzēt, taču ne katram vecāki palīdz. Vēl var meklēt palīdzību bibliotēkās un internetā, taču tas ir daudz sarežģītāk, jo neviens tev nepaskaidro, tev jācenšas domāt pašam un, ja tev galīgi neiet šajā priekšmetā, tad pašam saprast ir ļoti grūti, jo ir vajadzīgs kāds, kas vismaz ievirza tevi

pareizā virzienā ...

Statistiski nozīmīga sakarība $p < 0,05$ (0.042) tika konstatēta starp sarežģīta mācību priekšmeta mācīšanu saistībā ar dzīves un darba situācijām un patstāvīgu mācīšanos ar panākumiem. Skolēniem, kuriem sarežģīts mācību priekšmets nesaistās ar dzīves un darba reālām situācijām, ir nepieciešama palīdzība mācību satura apguvē.

Tādējādi mācīšana saiknē ar dzīves un darba situācijām, attīstot katra skolēna domāšanu, ir iespēja, kas palīdzētu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo riska grupai turpināt izglītību. Preventīvo stratēģiju veidojot, nepieciešami preventīvie pasākumi tradicionālā mācību procesa pārorientācijā no mācību satura iegaumēšanas mācīšanā uz skolēnu domāšanas attīstību mācību satura apguvē; nepieciešami pasākumi tradicionālā mācību procesa pārorientācijā no mācību satura mācīšanas uz skolēnu mācīšanos sekmēšanu, attīstot skolēnu spēju salīdzināt, analizēt, sintezēt, vispārināt mācību saturu nevis mehāniski iegaumēt to.

E-mācības

Pāreja no tālmācības un tālmācības programmām uz e-mācīšanos klātienē un neklātienē ir jauns izaicinājums, kurš jāpārvērš jaunās iespējās, kas veicinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo jauniešu iesaisti savas izglītības līmeņa paaugstināšanā (skat. 9.tabulu).

9.tabula

Pētījuma dalībnieku viedokļi par e-mācībām

18-24 gadus veco priekšlaicīgi mācības pārtraukušo jauniešu viedoklis	25 gadus un vecāku priekšlaicīgi mācības pārtraukušo un vakara (maiņu) skolotāju viedoklis
E-mācības parasti tiek saistītas ar tālmācībām. Ļoti daudziem respondentiem e-mācības saistās ar jaukto mācību metodi (tālmācība kombinēta ar klātieni). Nebija statistiskas atšķirības starp atbildēm par to, kā skolēni un skolotāji uztver dažādus e-mācību paņēmienus. Puse respondentu – skolotāji (50,7%) un skolēni (49,3%) mācībām neizmanto tērzētavas. Tāda pati tendence tikai novērota attiecībā uz forumiem - skolotāji (54,5 %) un skolēni (45,5 %) uzskata, ka tiešsaistes forumi ir mācīšanas un mācīšanās līdzeklis. Rezultāti atklāj arī nozīmīgas atšķirības starp abām vecuma grupām $p < 0.05$ (0.0121):	
■ Salīdzinājumā ar skolotāju atbildēm lielākā daļa skolēnu ir pārliecināti, ka e-mācības palīdzēja viņiem elastīgi izmantot mācību laiku, (t.i. – mācīties sev izdevīgā laikā un vietā) – $p < 0.05$ (0.0121)	■ Vairāk skolotāju kā skolēnu atzīst, ka e-mācības palīdzēja veidot IKT kompetenci vienlaicīgi ar kursa satura apguvi – $p < 0.05$ (0.0121).

Pētījuma atklātie pierādījumi liecina, ka e-mācīšanās sekmē:

- katra skolēna individuālās un sociālās identitātes veidošanos;
- pašmācības un pašorganizācijas spēju un kompetences attīstību.

E-mācīšanās ir iespēja nodrošināt dažāda veida saziņu starp skolēniem un skolotājiem, kā arī starp pieaugušajiem skolēniem. Tas ir visnoteiktākais un delikātākais jautājums, kas atklājās šajā pētījumā.

Tas nozīmē, ka **skolotāju sociālā klātbūtne e-mācīšanās vidē** ir viens no galvenajiem faktoriem, kas ietekmē pieaugušo skolnieku e-mācīšanās kvalitāti un efektivitāti (skat. 10.tabulu).

10.tabula

Skolotāju sociālā klātbūtne e-mācīšanās vidē

<p style="text-align: center;">- Didaktiskā pieeja 3: Satura centrēta pieeja</p> <p>Izmantojot e-rīkus, satura centrēta pieeja tiek automātiski pārceļta uz jauno mācīšanās situāciju. Skolēni sazinās ar skolotāju un citiem skolēniem, apgūstot priekšmeta saturu no lekciju pierakstiem, tekstiem, attēliem, bildēm, statistiskas informācijas, interaktīviem mācību materiāliem, piemēram, video demonstrācijām utt, izmantojot jaunus e-mācību rīkus.</p>	<p style="text-align: center;">+ Didaktiskā pieeja 4: Sociāli interaktīva e-mācīšanās</p> <p>Sadarbība skolēnu un skolotāju starpā. To nodrošina diskusijas, forumi, tērētavas, aptaujas.</p>
<p style="text-align: center;">+ Didaktiskā pieeja 1: Mācību rezultātus veicinošs elastīgs mācību process – jauktās mācības.</p> <p><i>Skola</i> piedāvā tālmācību un jauktās metodes kombināciju. Darbs notiek gan e-vidē, gan tradicionālajās nodarbībās, kad skolotājs izmanto datoru. Grupas mācās tiešsaistē vienlaicīgi (sinhronais e-mācību modelis), kā arī dažādos laikos (asinhronais e-mācību modelis). Individuālās e-mācīšanās temps ir atšķirīgs. Skolēni un skolotāji zināšanu ieguvei, pārbaudei un e-kontrol darbiem izmantoja e-uzdevumus. Mācību procesā ir nodrošinātas iespējas:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ mācīties individuāli sev vēlamajā laikā; ■ apvienot mācības ar darbu; ■ dzīvot un strādāt citā valstī, bet mācīties Latvijā; ■ plānot mācīšanās laiku; ■ sazināties tiešsaistē, tādējādi nodarbību apmeklējums nav obligāts; ■ apspriesties ar kursabiedriem; ■ izvēlēties mācību resursus atbilstoši savām vēlmēm un iespējām; ■ apgūt jaunas zināšanas, kā arī attīstīt prasmes un kompetences, strādājot jaunā vidē. <p>Mācību plānojums: Skolotāja rīcība palīdzēja skolēniem attīstīt grupas piederības sajūtu, kā arī fokusēt diskusijas par nozīmīgām tēmām, kuras palīdzēja skolēniem mācīties un skolotājiem savlaicīgi sniegt atgriezenisko saiti.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Skolotāji saskaņā ar kursa mērķiem skaidri formulēja nozīmīgos tematus; sniedza norādījumus, kā piedalīties mācību aktivitātēs; skaidri noteica darbu izpildes termiņus. Tas viss palīdzēja vienoties par tiem kursa tematiem, kas skolēniem palīdzēja mācīties. Skolotāji radīja apstākļus, kas skolēniem mācību procesā ļāva apzināties savu domāšanas procesu. Mācības veicināja dalībnieku iesaistīšanos un piedalīšanos produktīvā dialogā, kas palīdzēja viņiem mācīties. Kurša ietvaros skolotāji iedrošināja skolēnus izpētīt svarīgos jēdzienus. Skolēni iepazinās ar citiem kursa dalībniekiem. Tas veidoja viņu piederības izjūtu grupai, kā arī viedokli par pārējiem kursa dalībniekiem. Komunikācija tiešsaistē ir efektīvs sociālais medijs, skolēni jūtas ērti, piedaloties diskusijās un sadarbojoties ar citiem kursa dalībniekiem. Tajā pašā laikā viņiem ir uzticēšanās sajūta; viņi saprot, ka viņu viedokli biedri novērtē. Tiešsaistes diskusijas veido sadarbības sajūtu. ■ Kurša aktivitātes ir izvirzītas kā problēmas, veicinot skolēnu intereses un 	<p style="text-align: center;">- Didaktiskā pieeja 2: Individuāla un sociāli distancēta e-mācības</p> <p>Skolēns nav piedalījies tiešsaistes saziņā, tāpēc jūtas atstumts un vientuļš. Skolēni izšķiež laiku, paši cenšoties rast risinājumu; viņi palaiž garām iespēju veikt interesējošus uzdevumus; viņi nav izpratuši kursa organizatoru prasības un uzdevumus; tiešsaistē nav iesaistījušies sadarbībā ar citiem skolēniem, kā arī nav piedalījušies e-vides forumos. Skolēniem nepieciešamas konsultācijas, viņi nav iesaistījušies grupu darbā.</p>

zinātkāres rašanos. Viņi tiek ieinteresēti izpētīt kursa ietvaros dotos jautājumus, izmantojot dažādus informācijas avotus. Ideju ģenerēšana „prāta vētru” laikā un nepieciešamās informācijas atrašana palīdz skolēniem risināt jautājumus, kas saistīti ar kursa saturu. Diskusijas tiešsaistē liek izvērtēt dažādās perspektīvas, jaunās informācijas apkopošana tiek izmantota, lai meklētu atbildes uz problēmjautājumiem. Mācību aktivitātes liek studentiem meklēt skaidrojumus un risinājumus, kā arī reflektēt par kursa saturu. Diskusijas palīdz izprast pamatjēdzienus, kā arī pielietot kursā iegūtās zināšanas praksē un meklēt risinājumus kursa laikā izvirzītajām problēmām*.

Mācīšanās rezultāti:

- 1) Mācīšanās kompetence (jauna mācīšanās pieredze).
- 2) Komunikācijas kompetence komunikācijas(pieredze, sazinoties un diskutējot ar kursabiedriem, konsultējoties ar skolotāju).
- 3) Analītiskās un/vai kritiskās domāšanas prasme (kursabiedru viedokļu un uzskatu analīze, sintēze, vispārināšana).

[Apgalvojums 'Es protu pielietot kursa laikā iegūtās zināšanas savā darbā vai ar darbu nesaistītās aktivitātēs' netika izmantots, kas norāda uz papildu izaicinājumu] (citēts no Maslo et al., 2013).

Tādējādi skolotāju un skolēnu sociālā klātbūtne e-mācībās ir daudzsološs izaicinājums, kas ir jāpārvērš par iespēju sekmēt priekšlaicīgi mācības pārtraukušos piedalīties savas izglītības līmeņa uzlabošanā.

Mācīšanās darbavietai³

Būtiskas atšķirības starp abu vecumgrupu (18-24 gadi, 25 gadi un vecāki) pārstāvju motivāciju mācīties darbavietai netika konstatētas. Tomēr pastāvošās atšķirības atklāj gan reālo situāciju, gan izaicinājumus (skat. 11.tabulu).

11.tabula

Pētījuma dalībnieku domas par mācīšanos darbavietā

18-24-gadīgo priekšlaicīgi mācības pārtraukušo jauniešu viedoklis	25 gadus un vecāku priekšlaicīgi mācības pārtraukušo un vakara (maiņu) skolotāju viedoklis
18-24 gadus vecie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie jaunieši atzīst formālās izglītības nozīmi un ietekmi uz pašapziņu sabiedriskās situācijās – $p < 0.05$ (0.000), kā arī pozitīvu darba vidi – $p < 0.05$ (0.000).	Atskaišu rakstīšana un kursu dokumentācijas sagatavošana, kā arī citas aktivitātes ietekmē visas skolotāju darba dienas - $p < 0.05$ (0.000) IT izmantošana (programmatūra, datori, internets) organizētajosursos – $p < 0.05$ (0.000) palīdzēja attīstīt prasmes izmantot tehnoloģijas ikdienas dzīvē un darbā.
Starp 18-24 gadus veciem priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem jauniešiem un viņu skolotājiem ir nozīmīga atšķirība vajadzībai pēc organizētajiem kursiem – $p < 0.05$ (0.048) un komunikācijas prasmju veidošanos ikdienas dzīvei un darbam.	

Salīdzinājumā ar ASEM HUB LLL 2.pētniecības tīkla pētījumā par mācīšanos darbavietai atklātiem pierādījumiem par atšķirībām starp 18-24 gadus veciem un vecākiem jauniešu viedokļiem attiecībā uz elastīga mācību laika plānojumu, mūsu pētījumā rezultāti uzrāda, ka visu vecumgrupu priekšlaicīgi mācību pārtraukušajiem un vakara (maiņu) skolotājiem mācību laika plānojumus ir nozīmīgs nosacījums viņu, kā darba ņēmēju mācīšanās sekmēšanā, kā arī:

3 „Mācīšanās darba vietā” - tas ir, kad mācības notiek tur, kur cilvēks strādā, un „mācīšanās darbavietai” - mērķis, lai celtu kvalifikāciju, lai būtu izaugsmes iespējas (I.R.).

(1) Abas grupas uzsver mācību priekšmetu satura neatbilstību darbaspēka mācīšanās vajadzībām. Abas grupas atzīst:

Problēma, kas attiecas uz mācībām, lai mācītos darbvietā ir tas, ka cilvēki to īsti nevēlas darīt, lai gan uzskata, ka tas ir nepieciešams un būtu jādara.

(2) Ļoti svarīgi rezultāti atklāj, ka abas grupas piekrīt saistībai starp mācīšanos un uzņēmumu produktivitāti, arī ar šo jauniešu – skolēnu kā uzņēmuma darbinieku produktivitāti. Abas grupas atzīst:

Mācīšanās noteikti veicina darbinieku produktivitāti un darba ražīgumu.

(3) Abas grupas atzīst mācību nozīmi darba saglabāšanā. Viņi saka:

Visiem jāturpina mācīties, jo savādāk viņi tiek pakļauti lielākam riskam zaudēt darbu.

(4) Ļoti svarīgs aspekts abām grupām ir mācīšanās autonomija. Abas grupas atzīst:

Jo vairāk cilvēkiem spiež mācīties, jo mazāk viņi to vēlēšies darīt un jo sliktāki būs rezultāti. Kad cilvēki paši var pieņemt lēmumus attiecībā uz mācībām, viņi mācās labāk un sasniedz labākus rezultātus.

(5) Abas grupas saprot, ka viņu izglītībai ir saistība ar mācīšanos, bet jāiesaistās arī mūžizglītībā. Viņi saka:

Kad formālā izglītība iegūta, ir jāturpina mācīties un pilnveidoties. Ikvienam ir jāturpina mācīties, jo tādas ir sabiedrības prasības.

„Mācīšanās darbvietai” trūkums ir jauns izglītības priekšlaicīgas pamešanas izaicinājums un iespējama iemesls nākotnē. Pretrunu var atrisināt, ja darbiniekiem ir personīgā vēlme uzlabot savu darbu, uzskatot šos centienus kā brīvprātīgu darbību. Šajā ziņā ir svarīgi veicināt darbinieka organizācijas mērķu pieņemšanu un personīgo vēlmi uzlabot savu darbu. Lai sasniegtu šo mērķi, darbinieku profesionālās identitātes attīstība ir galvenais jautājums. Un mācīšanās darba vietai ir viens no privilēģētiem kontekstiem, lai to attīstītu” (Chisholm et al., 2013, 193.lpp.).

Sociālā klātbūtne un vērtēšana visu veidu mācībās (klātienē, neklātienē, eksternātā, e-mācībās, mācībās darbvietai)

Sociālās un kognitīvās klātbūtnes trūkums mācībās ir izaicinājums, kam jāpievērš īpaša uzmanība. Atgriezeniskā saite ir jānodrošina laikus, kā arī mācību aktivitāšu svarīgiem termiņiem jābūt skaidri definētiem un laikus paziņotiem, lai novērstu izglītības priekšlaicīgu pamešanu nākotnē. Attiecībā uz kognitīvo klātbūtni e-mācīšanās procesā, tikai izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo vidū tika konstatētas būtiskas atšķirības sociālās un kognitīvās klātbūtnes nozīmes izvērtējumā: pētījuma dalībniekiem no Vidzemes reģiona tas ir augstāks, bet no Latgales reģiona - ļoti zems. Jomā, ko parasti sauc par kognitīvo („zināšana”⁴ un „domāšana”) sfēru, ir vajadzīga jauna preventīva stratēģija skolotāju profesionālajā pilnveidē (kvalifikācijas paaugstināšanā) un izglītības politikas ietvarā kopumā formatīvās vērtēšanas procesa ieviešanai.

Vēl viens būtisks izglītības priekšlaicīgas pamešanas iemesls ir **mācīšanās procesa izvērtēšanas un novērtēšanas trūkums.** Izglītību priekšlaicīgi pārtraukušie norāda uz **jaunas formatīvās vērtēšanas kultūras nepieciešamību**, lai analizētu izglītojamo mācīšanās šķēršļus, uzraudzītu mācīšanās procesu, konstruktīvi izvērtējot mācību rezultātus, diagnosticētu audzēkņu stiprās puses un mācīšanās spējas, viņu attieksmi pret mācīšanos, īpaši e-mācībās.

Vajadzība pēc e-mācīšanās pieredzes ir jauns priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas izaicinājums un iespējama iemesls, un ir nepieciešama jauna pieeja mācīšanai augstākās izglītības līmenī: „kritiskas izmaiņas nepieciešamas skolotāju profesionālajā izglītībā priekšlaicīgi mācības pārtraukušo e-mācīšanās pieredzes kvalitātes uzlabošanai. Vērtīgi kursi ir tie, kas izaicina izglītību priekšlaicīgi pārtraukušiem

4 Zināšana ir pārliecība par kaut ko, savukārt zināšanas- bāze, uz kā pamata veidot prasmes un iemaņas (I.R.)

izmantot nozīmīgus mācīšanās veidus (Mott, 2003, 28.lpp.), aktīvās e-mācīšanās formas, kur skolotāji patiesi rūpējas par savu priekšmetu, saviem audzēkņiem un mijiedarbību starp mācīšanu un mācīšanos. ... Visbeidzot labiem kursiem nepieciešams mehānisms efektīvai atgriezeniskajai saiknei, novērtējumam un universālam dizainam. Lai notiktu nozīmīga e-mācīšanās, „jābūt sava veida ilgstošām pārmaiņām, kas ir būtiskas skolēnu dzīvē” (Mott, 2003, 30. lpp.).

Pedagoģiskā atbalsta personāla izglītība un tālākizglītība

Skolotāju izglītībā koncentrēšanās uz skolēna individuālām mācīšanās vajadzībām ir lielākais izaicinājums, kam jāpievērš uzmanība. Kamēr mācību standarti, skolotāju izglītības standarti un skolotāju izglītība netiks pārveidota no skolotāju mācību satura mācīšanas uz skolēnu mācīšanās vajadzību izkopšanu, priekšlaicīga mācību pārtraukšana pastāvēs.

Epizodiskā tālākizglītība atsevišķo tēmu pieejā nespēs sekmēt pārmaiņas. Tai jābūt sistēmiskai. *Skolotāju izglītībā un tālākizglītībā ir jāpievērš uzmanība audzināšanai. Sistēmiska atbalsta ietvars vispārīzglītojošās pamatskolās un vidusskolās ir izaicinājums, kad mācību un audzināšanas darbs ir atdalīti.*

Pieaugušo skolotāju profesionalizācija⁵ ir jauns izaicinājums: skolotāju izglītībā un tālākizglītībā ir jādomā par jaunām profesijām kā vakara (maiņu) skolotājs, lauku skolotājs, lielo skolu skolotājs, u.c., plaši izmantojot iepriekš skolotāju kvalifikāciju ieguvušo skolotāju iepriekšējās pieredzes pielīdzināšanu jaunām profesijām kompetenču validēšanas veidā, paredzot šādām specializētām profesijām atbilstošu samaksu vai piemaksu (skat. 12.tabulu).

12.tabula

Izaicinājumi un iespējas pedagoģiskā atbalsta personāla izglītībā un tālākizglītībā

Izaicinājumi	Iespējas
<i>Koncentrēšanās uz skolēna individuālām mācīšanās vajadzībām skolotāju izglītībā un tālākizglītībā</i>	Mācību individualizācija, elastīgas mācību metodes, augsta skolēnu mācīšanās motivācijas sekmēšanas kvalitāte, kā arī mācīšana, kas balstās uz skolēncentrētām metodēm - tam visam jāveido ievērojama daļa skolas politikas, lai samazinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skaitu. Ir jābūt lielākai elastībai mācību priekšmetu satura izvēlē un papildus mācību atbalsta sniegšanā, iekļaujot arī pasākumus, lai paaugstinātu skolēnu motivāciju un mācīšanās elastību. Īpašs atbalsts jāsniedz skolēniem ar mācīšanās grūtībām / nespēju un tiem, kuriem grūti rast līdzsvaru starp izglītību un mājas dzīvi. Skolēniem, kuriem dzīves un mācīšanās pieredze ir negatīva, jāpievērš īpaša uzmanība.
<i>Sistēmiska atbalsta ietvars vispārīzglītojošās pamatskolās un vidusskolās</i>	Vispārīzglītojošās skolās vajadzētu pastāvēt atbalsta sistēmai, lai nodrošinātu, ka riskam pakļautie skolēni savlaicīgi saņem nepieciešamo atbalstu. Tai jābalstās uz spēcīgu daudzprofesionālu pieeju un komandas darbu. Par riska grupas skolēniem varētu būt atbildīgi, piemēram, koordinatori vai „skolas atbalsta komandas”. Koordinators vai komanda varētu iesaistīt profesionālus (psihologus, skolā vai ārpus tās; viens darbinieks var būt nozīmēts, lai palīdzētu atsevišķam cilvēkam vai ģimenei, kurai nepieciešams mērķtiecīgs atbalsts. Turklāt varētu būt arī konsultāciju veidā sniegtais atbalsts vecākiem un mācītspēkiem. Spēcīga līderība un skaidri definēti pienākumi un lomas ir šīs atbalsta sistēmas veiksmes pamatā.
	Vakarskolu skolotāji, salīdzinot ar priekšlaicīgi mācības pārtraukušajiem visus aspektus saistībā ar pieaugušo skolotāju profesionalizāciju

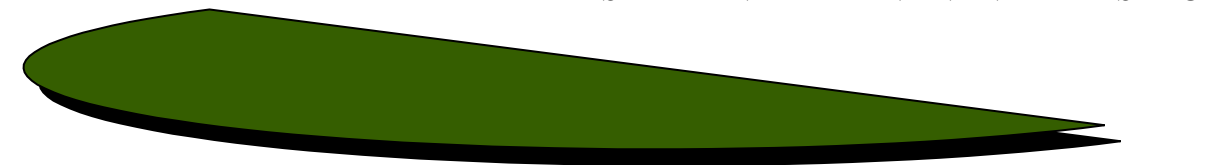
5 Jauna profesija (I.M.)

Pieaugušo skolotāju profesionalizācija	<p>novērtēja augstāk. Turklāt vecuma ziņā vecāku (25+) izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo vērtējumi parasti bija augstāki, salīdzinot ar 18-24 gadus veciem izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem.</p> <p>Tomēr dažas svarīgas atšķirības jāuzsver. 18-24 gadus veci pieaugušie vēlas neatkarīgāku, patstāvīgāku, personīgi ieinteresētāku skolotāju, kas pārņemt atbildību par savu skolēnu nākotnes mācīšanās procesiem un tādējādi dod priekšroku tādiem vakarskolu skolotājiem kā pieaugušo izglītotāji, kuri ir patiesāki, atklātāki un nesavtīgāki; spēj iedvesmot izglītību priekšlaicīgi pārtraukušos, izmantot piemērotu ķermeņa valodu, pārvaldīt grupas dinamiku, risināt konfliktus un rīkoties, ņemot vērā demokrātiskās vērtības; ir veiksmīgi domātāji komerciālajos jautājumos (uzņēmējspēja un uzņēmējdarbība); ir orientēti uz savu specifisko zināšanu un prasmju nepārtrauktu pilnveidi; spēj būt elastīgi, reflektēt par savu profesionālo lomu, novērtēt savu praksi, saskatīt dažādas perspektīvas; ir orientēti uz dažādu iespēju nodrošināšanu izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem, lai viņi spētu praktiski pielietot to, ko viņi ir iemācījušies, kā arī uz izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo mācīšanās kapacitātes un attieksmes diagnosticēšanu; atbalsta informālo mācīšanos, pielieto pieaugušo mācīšanās teoriju savā mācīšanās, uzrauga izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo mācīšanās procesus, rada drošu mācību gaisotni, rīkojas strukturēti.</p>
--	---

Skolotāja profesionālās identitātes attīstība ir balstīta uz trim pīlāriem: personīgās izvēles pieņemšana, personiskā iesaistīšanās darbā un atzīšanas procesi (*Day et al., 2007*). Personīgā izvēle attīsta personīgās pārvaldes sajūtu, reflektēšanas kapacitāti par savu individuālo darbu. Iesaistīšanās darbā ir vienīgais veids, kā iegūt kompetences, izmantojot labākās iespējas. Sociālā atzīšana (no darba devējiem un citām iestādēm) un individuālā atzīšana (apmierinātība ar darbu, kompetences sajūta, uztvere par atrašanos īstajā vietā, darot vērtīgu darbu) sekmē organizācijas mērķu pieņemšanu un veicina personīgo vēlmi uzlabot darba veidus.

Šie trīs aspekti (personīgās izvēles pieņemšana, sociālā un personīgā atzīšana un personiskās iesaistīšanās darbā iespēju radīšana) bija atstāti novārtā postpadomju darba vidē, kur gandrīz nebija vietas personīgai iniciatīvai, atbildībai par organizācijas rezultātiem un atzīšanas procesu, ņemot partijas intereses. Mūsuprāt, šis pētījums parādīja, ka zināmā mērā šie aspekti joprojām ir raksturīgi Latvijas kontekstam. Bet šķiet arī, ka arvien pieaug vēlme darbiniekiem uzņemties vairāk iniciatīvas, pārzināt to, kas notiek viņu profesionālajā jomā, izveidot reflektējošu praktiķu kopienu darba vietās, attīstīt personiskās un sociālās atzīšanas procesus (*Chisholm et al., 2013, 193.lpp.*).

**IZAICINĀJUMI (ŠĶĒRŠĻI) UN TO PĀRVARĒŠANAS IESPĒJAS,
KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU ATTIECĪBĀ UZ
PIEAUGUŠO (18-24)
AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS
SELEKTĪVIEM PREVENTĪVIEM PASĀKUMIEM**

Izaicinājumi	Iespējas
<p>Darba un mācību apvienošana</p>	<p>Šī priekšlaicīgi mācības pārtraukušo mērķgrupa sastāv no: 1) savas dzīves un darba situāciju „patstāvīgajiem risinātājiem”, kas ir augsti motivēti iegūt izglītību neatkarīgi no viņu dzīves un darba apstākļiem. Piem., iegūt obligāto pamatizglītību, tad iegūt profesionālo kvalifikāciju, un tad atnākt uz vakara (maiņu) vidusskolu, lai iegūtu vispārējo vidējo izglītību utt. Viņi ir spējīgi risināt savas dzīves un darba problēmsituācijas patstāvīgi un spēj atsākt mācības bez ārējā atbalsta; 2) izglītību priekšlaicīgi pārtraukušiem vēlākos dzīves posmos, kam ir vajadzīgs iekšējais vai ārējais atbalsts viņu dzīves un darba apstākļos, lai atsāktu mācības.</p> <p><i>Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▲ kad izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem ir raksturīga motivācija mācīties, šķiet, šajos apstākļos pareizi un saprātīgi būtu palīdzēt viņiem iesaistīties mācībās. Ir fakti, kas liecina par apkārtējo cilvēku ietekmi uz izglītību priekšlaicīgi pārtraukušajiem, piem., <i>draugs, vīrs, brālis, kāds cits. Jāņem vērā, ka tika minēts ļoti maz gadījumu, kad padomu vai atbalstu sniedza vecāki.</i> Vēl jo vairāk: fokusgrupu diskusiju dalībnieki norādīja uz nepieciešamību, lai viņu tuvumā būtu kāds gados vecāks cilvēks, kas var dot padomu dažādās dzīves un darba situācijās. Izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo ģimeņu kultūrvidei, kā arī tuvākajai sociālajai videi jābūt draudzīgai un atbalstošai. Tas izriet no Latvijā veiktās PISA 2014 aptaujas rezultātu padziļinātas analīzes un secinājumiem. ▲ <i>darba devēju loma izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo atgriešanās izglītībā sekmēšanā (darba devējs prasa, lai es pabeigtu vispārējo vidējo izglītību - Zemgale), kā arī vietējās un reģionālās kultūrvides loma: es gribu pilnveidot savu CV, visi mani draugi ir ieguvuši vispārējo vidējo izglītību - Kurzeme).</i>

Izaicinājumi

■ Iespējas

Nepieciešamība mācīties savā tempā un vietā

- *saprotoshi skolotāji un apkārtējie, kuri ir tolerantī un vēlas palīdzēt, klasesbiedri un skolotāji, kas „varētu palīdzēt” jebkurā situācijā, ir visbiežāk minēti preventīvie pasākumi Latgalē.*
- *izglītības vērtība kā vērtējuma „kritērijs;*
- *transformējošā mācību vide ģimenē, draugu vidū vai darba vietā, it īpaši skolā: tas ir ļoti svarīgs pierādījums.*
- *Kurzemes reģionā izglītību priekšlaicīgi pārtraukušie uzsvēra ierobežotas iespējas apvienot darbu un izglītību; vairumā gadījumu tas notika tādēļ, ka viņiem bija iespēja iegūt labi atalgoto darbu ārpus valsts: tas ir visvairāk novērojams šajā reģionā.*
- *Zemgales reģionā visbiežāk tiek novēroti gadījumi, kad priekšlaicīga mācību pārtraukšana bija saistīta ar „darbu ārzemēs” un „dzīvesvietas maiņu”.*
- *Pierādījumi par priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesliem, kas tika meklēti biogrāfiskajos stāstos, analizējot interviju izteikumus ex post facto, liecina, ka viens no izglītības priekšlaicīgas pamešanas galvenajiem iemesliem obligātās izglītības vecumā, kas būtu jānovērš un kas prasa veikt preventīvus pasākumus, ir nepieciešamība uzsākt darba gaitas, apvienojot tās ar mācībām. To var ilustrēt ar dalībnieku bieži atkārtoto apgalvojumu: „Nebija iespējas apvienot darbu un mācības skolā”. Ir nepieciešama universāla preventīva stratēģija (ALL), kas attiecas uz izglītības un kopienas mēroga sistēmām, kas ir domātas visiem profesionālās izglītības audzēkņiem.*

Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:

- vajadzība pēc lielāka konsultāciju skaita un iespējas sazināties ar skolēniem un skolotājiem tālmācībā;
- 18-24-gadīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie norādīja uz komunikācijas nepieciešamību un uzsvēra mācīšanās kā dažādu viedokļu un uzskatu apmaiņas procesa svarīgumu. Šie fakti atklāja neatbilstību starp 18-24-gadīgo izglītību priekšlaicīgi pārtraukušo vajadzību pēc e-mācīšanās kā saziņas līdzekļa izmantošanas kopā ar citiem pieaugušajiem izglītojamajiem un starp pieaugušo izglītotāju orientāciju uz e-novērtējumu, kas, šķiet, liecina par trūkumiem vērtēšanā izglītības politikā. Šis fakts norāda uz 18-24-gadīgo priekšlaicīgi mācību pārtraukušo specializētajām vajadzībām, salīdzinot ar Latvijas kontekstu kopumā, kur tie bija noskaņoti „pārsvarā neitrāli attiecībā uz tiešsaistes komunikāciju un sadarbošanos grupās” (Lee et al., 2013, 12.lpp.).

Finansiālās problēmas

Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā:

- mācību un darba apvienošanas iespējas;
- nabadzības novēršana, jo nabadzības līmenis valstī kopumā ir diezgan augsts, it īpaši Latgales reģionā;
- transporta pakalpojumi ir dārgi (visos izteikumos parādās tādas frāzes kā „Es varēju ceļot”, „Es nevarēju ceļot”, „Man bija jāstrādā”);
- bezmaksas internets, pabalsti mācību līdzekļu iegādei.

Izaicinājumi

Iespējas

Mācību organizācija

Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā. Nepietiekoša uzmanība tradicionālās (dienas skolas) pamatizglītības un/vai vispārējās vidējās izglītības organizatoriskajiem aspektiem: 1) daudz mācību stundu, nepieciešamība katru dienu apmeklēt nodarbības klātienē); 2) dienas skolas skolotāju negatīvā attieksme un mācību vide, kas neveicina mācīšanos emocionāli un sociāli; 3) regulārās vispārējās izglītības pedagoģiskais process ir orientēts uz skolēnu-bērnu nevis pieaugušo izglītojamo. Pieaugušajiem ir nepieciešama komunikācija ar skolotāju kā vienlīdzīgu „mācīšanās partneri” (priekšlaicīgi mācības pārtraukumiem ir nepieciešama dialogiskā mācīšanās, mācīšanās kopā, nevis hipotētiski mācīšanās vienaudžu vidū vai mācīšanās grupā, kas dominē bērnu izglītībā). Bērnu un pieaugušo izglītībai jābūt „rekonstruētai” kā skolas organizācijas principiāli dažādiem tiptiem, šajā procesā vakarskolām var būt „laba parauga” loma. Adekvāta nepieciešamība pēc skolotāju pedagoģiskās izglītības pārstrukturēšanas abos virzienos - gan bērnu skolotāju, gan pieaugušo izglītotāju sākotnējās izglītības jomā, kā arī nepieciešamība pēc pieaugušo izglītotāju profesionalizācijas, šķiet, ir skaidras; 4) liels mājasdarbu apjoms dienas skolās, kur uzsvars ir likts uz mājasdarbu nevis darbu mācību stundās (hipotētiski - darbs ar labākiem skolēniem); 5) ekskluzīva (atstumtību veicinoša) nevis iekļaujoša pamatskola un vidusskola bieži ir saistīta ar veselības problēmām un īpašām vajadzībām, bet ne tikai; 6) parasti pamatizglītība un vispārējā vidējā izglītība ir orientēta uz sasniegumiem nevis mācīšanās panākumiem, daļēji skolu reitingu sistēmas dēļ. Pamatizglītībā un vidējā izglītībā sasniegumi pārsvarā ir uzspiesti, tādējādi tiek veicināta atstumtība nevis iekļaušanās.

Nepieciešamība mācīties kā pieaugušajiem

Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā. Rīgā priekšlaicīga mācību pārtraukšana drīzāk ir saistīta ar vēlmi mācīties „kā pieaugušajiem” nevis kā bērniem. Respondenti uzsvēra pieaugušo vajadzību pildīt ģimenes pienākumus, apvienot darbu ar mācībām, atrast laiku saviem hobijiem un iegūt papildu profesionālo izglītību. Preventīvus pasākumus plānojot, ir jāpievērš uzmanība ģimenes un skolas izglītības kultūrvidei:

Mācīšanās darbavietai

Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā. Skolēni ir vairāk motivēti mācīties, ja viņi var uzlabot savu profesionālo kvalifikāciju, ja zināšanas un prasmes, ko viņi iemācījušies/apguvuši skolā, noder viņu pašreizējā darbā:
kompetentu cilvēku (konsultanti) ieteikumi ir noderīgi, lai iegūtu darbu;
mācīšanās darbavietā pozitīvi ietekmē komunikācijas prasmes un darbu komandā;
darba devējiem jāatstāj darbinieku pašu ziņā, kādus kursus apmeklēt;
skolēni mācās, ja sabiedrība tieši to sagaida no viņiem.

Neveiksmīga mācīšanās pieredze

Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā. Skolu reitingi un skolu darba kvalitātes novērtēšanas kritēriji ir orientēti uz skolēnu atzīmēm un mācību rezultātu sacensībām, kas negatīvi ietekmē Rīgas pamatskolas un vispārējās vidējās izglītības iestādes. Skolotāji pārsvarā strādā ar labākiem skolēniem, un viņiem īpaši nav laika pievērst uzmanību tiem, kam ir nepieciešams individuāls atbalsts. Lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, kas ir saistīta ar šādu iemeslu: „Izglītība ir orientēta uz skolu reitingiem, uz mācību sasniegumiem nevis uz mācīšanās panākumiem; piespiedu

Izaicinājumi	Iespējas
	sasniegumi pamatizglītībā un vidējā izglītībā”, būtu jāmin tādi universāli preventīvie pasākumi kā skolu darbības kvalitātes kritēriju pārskatīšana.
Nepietiekami attīstītas mūžmācīšanās prasmes	<i>Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā.</i> Puse no priekšlaicīgi mācības pārtraukušiem, kas atgriezās, lai turpinātu mācīties, pilnīgi piekrīt, ka viņiem ir nepieciešams uzlabot savas IKT prasmes esošajam darbam . Lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, arī nākotnē uzmanība būtu jāpievērš šīs iespējas nodrošināšanai dienas skolās, kā arī plānošanas, mācīšanās un sadarbības prasmju veidošanas sekmēšanai.
Ierobežota piekļuve izglītībai	<i>Aktivitātes, kas ir adekvātas un lietderīgas, lai veicinātu iesaistīšanos dotajā situācijā.</i> Ierobežota, fiksēta piekļuve vispārējai vidējai izglītībai, ierobežotas uzņemšanas iespējas (piekļuve izglītībai ir regulēta vai ir kandidātu atlases konkurss), ir jānovērš, izmantojot selektīvus pasākumus, jo kopumā valstī piekļuves jautājumam ir regulējums. Lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, kas ir saistīta ar iemeslu - profesionālā skola nav tuvu mājām (laukos: 2 gadījumi, abi no Vidzemes, piem., Gulbenes pašvaldība), Vidzemes plānošanas reģionā (blakus Latgales reģionam), preventīvie pasākumi ir saistīti ar dažāda veida izglītības iestāžu (arodskolas, profesionālās izglītības iestādes, vakarskolas) pārdomātu ne tikai ekonomiski izdevīgu, bet arī sociāli piemērotu izvietojumu.

Negatīvu mācīšanās pieredzi raksturo mācīšanās „veiksmes” trūkuma pazīmju individuālā kombinācija:

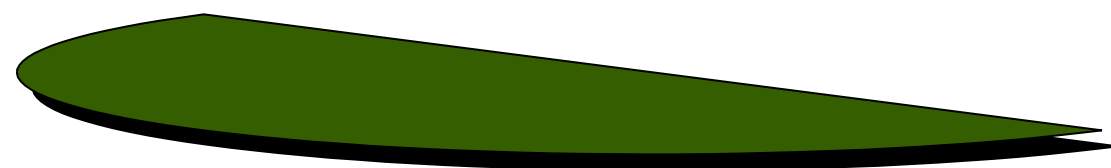
- 1) sliktu atzīmju saņemšana pārbaudes darbos [dominējošs];
- 2) lielākas algas neiegūšana: cilvēki saprot, ka viņiem jāmacās, jāapgūst kaut kas jauns [tikai viens gadījums];
- 3) panākumu gūšanas iespēju trūkums pašattīstības jomā, praktiski darbojoties ikdienas dzīves situācijās;
- 4) mācīšanās no grāmatām, neietverot mācīšanos ārpus stundām;
- 5) mācības bez prakses darba vietā un bez skolas informālajām sanāksmēm mācīšanās vietās;
- 6) obligātas mācīšanās dominānce salīdzinājumā ar brīvprātīgu mācīšanos, ņemot vērā indivīda mērķi, lai uzzinātu kaut ko jaunu;
- 7) iespēju trūkums, lai mācītos no savām un citu kļūdām, kas ir labāks ceļš, lai sekmētu veiksmīgu mācīšanos, nekā kļūdu labošana pārbaudes darbos atzīmes dēļ;
- 8) zems sociālās ietekmes līmenis mācīšanās procesā.

Biogrāfiskā mācīšanās konteksta analīze norāda uz specifisku situāciju *Latgales reģionā*. Iemesli, kas ietekmē vakarskolu izvēli *Latgalē*, ir saistīti ar dzīves apstākļiem un ekonomisko situāciju līdzīgi kā *Vidzemē (Gulbenes un Madonas pašvaldības)*, kā arī pastāv akadēmiskie iemesli (satura neapgūšana), kas, šķiet, saistīti ar neregulāru skolas nodarbību apmeklēšanu, arī sakarā ar fiziskām grūtībām (liels attālums, veselība, slikta emocionālā un sociālā jušanos). Šādi iemesli, kas ir saistīti ar *dzīves apstākļiem (hipotētiski saistīti ar vecākiem, kas strādā ārzemēs vai/un ar materiālajām un/vai sociālajām grūtībām ģimenē), finanšu apstākļiem (piekļuves internetam izmaksas), veselības problēmām, īpašām vajadzībām u.c.*, norāda uz vispārīgu nepieciešamību izstrādāt integrētu universālu sociālās un izglītības politikas stratēģiju, kas varbūt netiek minēta šajā pētījumā. Tomēr ir jāņem vērā, ka katrā atsevišķā izglītības priekšlaicīgas pamešanas gadījumā ir dažādi iemesli, kas veido dažādas kombinācijas, ieskaitot garīgo veselību, attiecības ar skolotājiem un vienaudžiem, personas adekvātumu, emocijas u.c.; ne vienmēr šiem iemesliem ir akadēmisks raksturs (*Downes, 2014b*).

Preventīvo stratēģiju veidojot, īpaša uzmanība ir pievēršama šādiem priekšlaicīgas mācību

pārtraukšanas iemesliem, kuri tika identificēti, analizējot biogrāfiskos stāstus un ir statistiski nozīmīgi: personīgo īpašību un kompetenču trūkums dienas skolu skolotājiem; satura pārslodze un pārāk liela teorijas nozīme; zema izglītojamo lasītprātība un rēķinprātība; darba pieredzes ieguves nepieciešamība.

**IZAICINĀJUMI (ŠĶĒRŠĻI) UN TO PĀRVARĒŠANAS IESPĒJAS,
KAS JĀŅEM VĒRĀ,
DEFINĒJOT IZGLĪTĪBAS POLITIKU ATTIECĪBĀ UZ
PIEAUGUŠO (18-24)
AR NEPABEIGTU PAMATA VAI VIDĒJO IZGLĪTĪBU
PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS
INDICĒTIEM PREVENTĪVIEM PASĀKUMIEM**

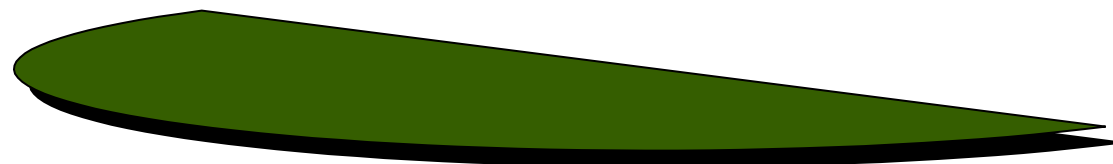
Ir jāmin šādas ar neveiksmīgu mācīšanos pamatskolā saistītās izglītību priekšlaicīgi mācību pārtraukumu mērķgrupas, kas tika noteiktas vakarskolu skolotāju izteikumu analīzes rezultātā un prasa indicētus preventīvus pasākumus:

Izaicinājumi	Iespējas
Priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no sākumskolas klasēm, par kuriem vakarskolu skolotājiem tiek pārņemts no tiesībsarga puses.	Tie pārsvarā ir bērni un jaunieši no romu etniskās grupas, kas minēta vakarskolu skolotāju izteikumos. <i>Nepilngadīgo izglītības priekšlaicīgas pamešanas galvenie iemesli ir:</i> 1) konflikti ar klasesbiedriem vai/un ar skolotājiem; 2) nevēlēšanās mācīties. Disciplīnas problēmas un skolas kavējumus var uzskatīt par šo iemeslu sekām.
Latviski runājošie priekšlaicīgi mācības pārtraukuši no dienas skolām agrīnos izglītošanas posmos.	Īpatsvars ir krasi mainījies vakarskolās - latviski runājošo priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skaits ir pieaudzis
Krievvalodīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no dienas skolām agrīnos izglītošanas posmos.	Īpatsvars ir krasi mainījies vakarskolās - krievvalodīgo priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skaits ir samazinājies
Izglītojamie ar migrantu izcelsmi (trešo valstu pilsoņiem) saistībā ar viņu vecāku mobilitāti.	Konstatēti atsevišķi gadījumi
„Atbirušie” no regulārajām dienas skolām ar īpašām vajadzībām veselības, sociālās uzvedības korekcijā un priekšlaicīgi mācības pārtraukušie cietumos.	Ir konstatēts, ka Latvijā ir tikai viena skola Rīgā skolēniem ar dzirdes problēmām, un tā ir vakarskola, viena- ar redzes problēmām. Liels „atbirums” no regulārajām dienas skolām saistībā ar sociālām uzvedības problēmām. Jāturpina priekšlaicīgi mācības pārtraukumu atbalsts cietumos (Latvijas prakse ir atzīta par Eiropas „labo praksi” .

Preventīvo stratēģiju veidojot, īpaša uzmanība ir pievēršama katram identificētam gadījumam, kura pamatā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesli veido sarežģītu daudzveidīgu sociālo, vides, ekonomisko, psiholoģisko, veselības un izglītības problēmu savijumu, kurā izglītības un mācību problēmas ir drīzāk pakārtota nevis priekšlaicīgu mācību pārtraukšanas izraisīša loma, kas prasa atbalsta komandu augstu kvalifikāciju indicēto aktivitāšu veikšanai katrā atsevišķā gadījumā.

GALVENIE SECINĀJUMI UN IETEIKUMI MĒRĶTIECĪGAI PREVENTĪVĀS STRATĒGIJAS IZSTRĀDEI

EIROPAS UN ĀZIJAS MŪŽMĀCĪŠANĀS PERSPEKTĪVĀ

Mērķtiecīgi preventīvie pasākumi izglītības sistēmas līmenī (universālie preventīvie pasākumi), pašvaldībās (selektīvie preventīvie pasākumi), skolās (indicētie preventīvie pasākumi) pamatojas uz sistēmiska atbalsta ietvaru un koncentrējas uz skolēna individuālām vajadzībām (*European Commission, 2013b*) un pētījumā atklātajiem pierādījumiem:

- 1) Nodrošināt pirmās jeb sākotnējās izglītības iestādēs visiem skolēniem labvēlīgu un rosinošu **mācību vidi** (ieskaitot fizisko vidi). Skolām būtu jāatbalsta šādas mācību vides izveide.

Sadarbības/dialogiska mācīšanās un starppaaudžu mācīšanās būtu jāveicina, lai novērstu neveiksmīgu mācīšanos, kas saistīta ar sarežģītu priekšmetu (piem., matemātikas) mācīšanos. Jaunieši, kuriem mācību priekšmetu sarežģītības līmenis ir saistīts ar saiknes ar reālo dzīvi trūkumu, domā, ka sadarbība ar citiem un citu palīdzība ir būtiska problēmu risināšanā. Starppaaudžu mācīšanās ir labs risinājums, kā palīdzēt sarežģītu mācību priekšmetu apgūvē, jo jaunieši spēj veiksmīgāk atrisināt matemātiskās problēmas, ja tās apspriež ar vecāko skolotāju, vecvecākiem un paziņām.

Pašattīstības iespēju piedāvājums praktiski darbojoties ikdienas dzīves situācijās, lai samazinātu neveiksmīgu mācīšanos pieredzi. Pieaugušie mācās ātrāk, ja viņi attīsta sevi.

Studentu iesaistīšana stimulējošas mācību vides radīšanā. Sociālā un fiziskā mācīšanās vide, kas ir droša un veicinoša, ir īpaši svarīga, lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Radīt kopīgu telpu, kur pedagogiem un izglītojamiem būtu iespēja kopīgi izmantot aprīkojumu un veidot attiecības, kas balstās uz savstarpēju cieņu un uzticēšanos. Jauniešiem jāuzņemas aktīva loma, veidojot savu sociālo un fizisko mācību vidi.

Skolām jāpalīdz radīt veicinošu un stimulējošu mācību vidi klases līmenī izglītības priekšlaicīgas pamešanas novēršanai. Lai to panāktu, ir nepieciešams nodrošināt efektīvu savstarpējo saistību un mijiedarbību starp personisko un kolektīvo motivāciju, emocijām un līdzdalību, kam ir pozitīva ietekme uz mācību kvalitāti skolās. Pozitīva mācīšanās pieredze ne vienmēr ir saistīta ar izzīņas attīstību, bet gandrīz vienmēr tā ir saistīta ar pozitīvu emocionālo labklājību un ļoti bieži ar sociālo labklājību un pozitīvu mācību vidi.

- 2) Nodrošināt labas kvalitātes **pirmsskolas un pamatskolas (6 pirmie gadi)** pieejamību visām sabiedrības grupām, un jo īpaši grupām ar augstu un paaugstinātu izglītības priekšlaicīgas pamešanas risku.

Novērst neveiksmīgu mācīšanos, kas saistīta ar sarežģītu mācību priekšmetu mācīšanu, ir aktuāla preventīvo rakstpratības un rēķinpratības attīstības stratēģiju nepieciešamība pirmsskolas un sākumskolas izglītībā. Matemātikas un lasīšanas spējas nav pietiekami attīstītas pirmsskolas un sākumskolas izglītības posmā.

- 3) Izglītības sistēmas līmenī jāidentificē un jāsamazina vai jānovērš iespējamie šķēršļi skolas panākumiem. Jāpalielina pirmās un otrās iespējas izglītības ceļu **elastība**.

Būtu jāīsteno vairāki pasākumi, lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu un neveiksmīgu mācīšanos:

Lai novērstu neveiksmīgu mācīšanos, kas saistīta ar sarežģītu mācību priekšmetu mācīšanu, uzmanība jāpievērš vairākiem aspektiem. Būtu nepieciešams:

- izmantot dažādas izglītības programmas bērniem un pieaugušajiem (Apvienotās Karalistes pieredze) un dažādas mācību grāmatas vakarskolās (Spānijas pieredze)
- skolotāju izglītībai un tālākizglītībai ir jābūt pārorientētai uz visu skolēnu mācīšanos sekmēšanu.

Nepieciešams izpētīt:

- Vai satura pārslodze ir saistīta ar mācību grāmatām (kas ir rakstītas profesionālā matemātikas valodā, nevis skolēniem draudzīgā valodā)?
- Vai augstākās matemātikas saturs (logaritmi u.c.) būtu jāizslēdz no standarta tēmām (tiem jāpaliek ģimnāzijās un klasēs ar specializāciju matemātikā)?
- Vai galvenais iemesls, kāpēc „nav iemācījušies saturu”, ir loģiskās secības/pēctecības trūkums satura izstrādē 7.-8. klases mācību grāmatās?
- Vai esošās mācību programmas būtu jāpārskata, ņemot vērā grūtības, kas saistītas ar to, ka nav saiknes ar reālo dzīvi, ir orientācija uz mehānisku atkārtošanu pretstatā kritiskai un/vai analītiskai domāšanai, vai problēma ir mācību metodikā, skolotāju izglītībā, skolotāju tālākizglītībā?

Lai novērstu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, kas ir saistīta ar iemeslu „izglītība ir orientēta uz skolu reitingiem, uz mācību sasniegumiem, nevis uz mācīšanās panākumiem; piespiedu sasniegumi pamatizglītībā un vidējā izglītībā”, jāīsteno universāli preventīvie pasākumi, piem., pārskatot kvalitātes kritērijus. „Neveiksmīgas mācīšanās” kā galvenā izglītības priekšlaicīgas pamešanas cēloņa padziļināta analīze ļauj noteikt nepieciešamos preventīvos pasākumus, lai izglītību priekšlaicīgi pārtraukušie no jauna atsāktu mācības, atbalstītu panākumus mācībās:

- Mācīšanās no kļūdām veiksmīgas mācīšanās procesam. Pieaugušie var mācīties no savām un citu cilvēku kļūdām: „Jo vairāk viņi dara nepareizi, jo vairāk es *daru pareizi*”. Mācīšanās no kļūdām nodrošina pieaugušajiem ticību viņu spējai mācīties jaunas lietas: „Es jūtu, ka esmu kaut ko iemācījies, kad es varu teikt - kaut ko es darīju nepareizi, un es zinu, kāpēc”.

- Mācīšanās sociālās ietekmes uzlabošana. Pieaugušie ir jūtīgi pret sociālo dimensiju un mācību lietderību. Viņi mācās labāk, „kad saprot, ka var ar kaut ko palīdzēt citiem”. Viņi ir spējīgi „uzstādīt mērķus augstāk nekā var sasniegt. Tas ir stimuls mācīties un uzzināt vairāk. Tad var palīdzēt citiem”.

Ārpusstundu un ārpuskolas aktivitātes bagātina mācību piedāvājumu: Daudziem izglītības priekšlaicīgas pamešanas riskam pakļautajiem jauniešiem trūkst identitātes izjūtas saistībā ar skolu. Ārpusstundu aktivitātes sniedz iespēju jauniešiem attīstīt šādu piederības sajūtu. Ārpusstundu un ārpuskolas pasākumiem jābūt saderīgiem ar izglītības mērķiem, lai izvairītos no iespējamās neatbilstības starp skolas un ārpuskolas dzīves pieredzi.

Brīvprātīgu (neobligātu) mācību pasākumu piedāvājams neveiksmīgas mācīšanās novēršanai. Mācīšanās ir veiksmīga, ja ir mērķis atrast kaut ko jaunu.

- 4) Atbalsts bērniem **no trešās pasaules valstīm un ar minoritātes izcelsmi** jāiestrādā skolas izglītības iekļaujošā pieejā; jābūt pieejamam mērķtiecīgam atbalstam, lai risinātu viņu īpašās vajadzības.

Ziņojumā prezentētie pierādījumi, kas identificēti, analizējot vienu vakarskolu, ļauj noteikt selektīvu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo grupu: nepilngadīgos. Galvenie šo nepilngadīgo izglītības pamešanas iemesli ir: 1) konflikti ar klasesbiedriem vai / un ar skolotājiem; 2) nevēlēšanās mācīties. Disciplīnas problēmas un kavējumus var uzskatīt par šo iemeslu sekām. Mērķtiecīgs atbalsts, lai risinātu viņu īpašās vajadzības, jāiestrādā skolas izglītības iekļaujošā pieejā pirmās un otrās iespējas izglītībā.

Iekļaujošai pieejai skolu izglītībā jāveicina pozitīva rīcība un mazāk jāatzīst tie, kuri sasniedz labākus rezultātus, bet vairāk tie, kuri cīnās, lai darītu visu, cik labi vien iespējams.

Jābūt pieejamam mērķtiecīgam atbalstam studentu „ar minoritātes izcelsmes īpašām vajadzībām” problēmu risināšanā. Pieaugušo izglītojamo romu tautības skaits pieaug, un vakarskolas mēģina motivēt viņus ar labiem darbiem, dažādām aktivitātēm. Vakarskolām nav jāsaņem cilvēki pēcvidusskolas izglītībai, bet pēc kāda laika daži tomēr iestājas un mācās, saņemot stipendiju. Daudzi iegūst vidējo izglītību vakarskolā un turpina profesionālo izglītību.

- 5) Pasākumi izglītības sistēmas līmenī jāveic vai jāattīsta, lai atvieglotu **pāreju** starp izglītības līmeņiem. Tas attiecas uz ciešāku sadarbību starp pamatskolām un jo īpaši vidusskolām.

Attiecībā uz e-mācīšanās izmantošanu, lai atvieglotu novērtēšanu un pāreju starp izglītības līmeņiem, vērtēšana skolās jāpārveido no tradicionālās stundās balstītas uz līdzsvarotu novērtējumu. Līdzsvarots, sabalansēts novērtējums ir kombinācija, kas ietver gan ierastus papīra pārbaudes darbus, gan produktos un sniegunā balstītu novērtējumu. Tiešsaistē veiktajā novērtējumā ir lielāka iespēja integrēt visus novērtēšanas un izvērtēšanas rīku veidus.

- 6) Jāidentificē **profesionālās izglītības** potenciāls izglītības priekšlaicīgas pamešanas samazināšanai; jāorganizē pasākumi, lai samazinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukušo skaitu profesionālajā izglītībā. Jāveic reformas, lai palielinātu profesionālās izglītības pievilcību.

Mācīšanās darbavietai iespēju atzīšanai jādarbojas kā katalizatoram, lai palielinātu profesionālās izglītības pievilcību. Jāveicina profesionālās izglītības pievilcība, uzlabojot mācīšanās darba vietā personīgās un sociālās atzīšanas mehānismus un to atbilstību profesionālās izglītības kvalitātei:

- darba devējiem jānodrošina mācīšanās darba vietā atzīšana, popularizēšana un augstākās algas saistībā ar kvalitatīvu profesionālo izglītību;
- politikas veidotājiem, ieinteresētām personām un darba devējiem jāatzīst neformālo savstarpējo un padziļināto mācīšanos darba vietā un tās saistība ar kvalitatīvu profesionālo izglītību;
- jālegalizē neformālās un informālās mācīšanās rezultātu atzīšanas mehānisms (personiskā izugsme) profesionālajā izglītībā un mācīšanās darba vietā.

- 7) Jāliek lielāks uzsvars uz **skolēnu iesaistīšanu** lēmumu pieņemšanā **pirmās un otrās iespējas izglītībā skolas līmenī**. Skolas tiek aicinātas izstrādāt pasākumus un politiku, lai labāk iesaistītu skolēnus lēmumu pieņemšanā skolas līmenī.

Skolēnu iesaistīšana lēmumu pieņemšanā par savām mācībām ir pirmais solis, lai labāk iesaistītu skolēnus lēmumu pieņemšanā skolas līmenī. Skolas kļūst par pārveidojošu mācību telpu, kad skolēni strādās ar personīgi nozīmīgu saturu, personīgo motivāciju un atbildību, reflektējot par pašu mācību procesu, izmantojot savu pieredzi, gūstot pozitīvas emocijas un iespēju strādāt ar citiem. Tas ir galvenais jautājums, lai attīstītu skolēnu personisko labklājību un viņu iesaistīšanos skolas dzīvē kvalitāti pirmās un otrās iespējas izglītībā.

- 8) Jāatbalsta **vecāki** viņu tieksmē iesaistīties skolas izglītībā un jāiedrošina iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesos skolās. Skolās jābūt informēšanas programmām, lai veicinātu neaizsargātu ģimeņu iesaistīšanos skolas izglītībā.

Paaugstināt vecāku izpratni par priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu: Ir svarīgi iesaistīt vecākus kā partnerus neiesaistīšanās, akadēmisko grūtību vai problēmu agrīno pazīmju identificēšanā, kas var izraisīt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Pro-aktīviem vecākiem, kuri ir ieinteresēti savu bērnu nozīmīgā izglītības pieredzē, ir būtiska nozīme agrīnās brīdināšanas (novēršanas) sistēmā un savu bērnu izglītības centienu atbalstīšanā.

Pilnvarot ģimenes un vecākus atbalstīt savu bērnu izglītību: skolas un vietējās kopienas pakalpojumiem jāizstrādā pieejas, kas ļauj vecākiem kļūt par savu bērnu mācīšanās resursiem. Dažiem vecākiem nepieciešams atbalsts viņu lomu veikšanā, lai atbalstītu un motivētu jauniešus izvīrēt augstākus mērķus saviem izglītības centieniem un sasniegumiem. Daudziem skolēniem ir svarīga vecāku iesaistīšanās, lai iegūtu atzīšanu, demonstrētu un cildinātu sasniegumus, paaugstinātu pašapziņu un pašcieņu.

Starppaaudžu mācīšanās ir labs risinājums, lai veicinātu neaizsargāto ģimeņu iesaistīšanos skolu izglītībā. Vecāki vai gados vecāki cilvēki var veicināt sarežģītu mācību priekšmetu apguvi un uzlabot mācīšanās panākumus, jo jaunieši ir spējīgi mācīties labāk, ja viņi apspriežas ar vecāko skolotāju, vecvecākiem un paziņām.

- 9) **Skolotājiem** un citiem speciālistiem, kas strādā ar jauniešiem, ir jābūt informētiem par

priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Izglītības priekšlaicīgas pamešanas novēršana ir daļa no sākotnējās izglītības, tālākizglītības un profesionālās pilnveides.

Atbalsts skolotāju mācībām ārpus parastajiem darba apstākļiem (kvalifikācijas paaugstināšanai ārpus darba vietas) un mācībām parastajos darba apstākļos (kvalifikācijas paaugstināšanai darba vietā): skolas darbinieku kapacitātes attīstībai nepieciešams izveidot un uzturēt tādu mācību vidi, kas atbalsta riska grupas skolēnus un kam ir izšķiroša nozīme, lai samazinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukumu skaitu. Skolotājiem var būt nepieciešama palīdzība, lai izstrādātu un pielāgotu dažādas metodes un prasmes, kas atbilst skolēnu individuālajām vajadzībām. Skolotājiem jādod vairāk laika un vietas darbam komandā un citu speciālistu zināšanu analīzei un pielietojumam. Būtu ideāli nodrošināt vairāk iespēju sadarbības tīklu starp skolām izveidei, kurām ir līdzīgas problēmas saistībā ar priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Mācību ārpus parastajiem darba apstākļiem (kvalifikācijas paaugstināšanai ārpus darba vietas) un mācību parastajos darba apstākļos (kvalifikācijas paaugstināšanai darba vietā) programmas ir nepieciešams novērtēt un pārkārtot, pamatojoties uz koordinatoru vajadzībām, lai veicinātu nepieciešamās īpašības un kompetences viņu vidū.

Skolotāju profesionālās identitātes veicināšana: Skolotāja profesionālās identitātes attīstība ir balstīta uz trim pīlāriem: personīgās izvēles pieņemšana, personiskā iesaistīšanās darbā un atzīšanas procesi (Day et al., 2007). Personīgā izvēle attīsta personīgās palīdzības (pārvaldes) sajūtu, reflektēšanas kapacitāti par savu individuālo darbu. Iesaistīšanās darbā ir vienīgais veids, kā iegūt kompetences, izmantojot labākās iespējas. Sociālā atzīšana (no darba devējiem un citām iestādēm) un individuālā atzīšana (apmierinātība ar darbu, kompetences sajūta, uztvere par atrašanos īstajā vietā, darot vērtīgu darbu) atvieglo organizācijas mērķu pieņemšanu un veicina personīgo vēlmi uzlabot darba veidus. Šie trīs aspekti (personīgās izvēles pieņemšana, sociālā un personīgā atzīšana un personiskās iesaistīšanās darbā iespēju radīšana) bija atstāti novārtā postpadomju darba vidē, kur gandrīz nebija vietas personīgai iniciatīvai, atbildībai par organizācijas rezultātiem un atzīšanas procesu, izņemot partijas intereses. Mūsdiā, šis pētījums parādīja, ka zināmā mērā šie aspekti joprojām ir raksturīgi Latvijas kontekstam. Bet šķiet arī, ka arvien pieaug vēlme skolotājiem uzņemties vairāk iniciatīvas, pārzināt to, kas notiek viņu profesionālajā jomā, izveidot reflektējošu praktiķu kopienu darba vietās, attīstīt personiskās un sociālās atzīšanas procesus (citēts: Chisholm et al., 2013, 193.lpp.).

Sociālās un kognitīvās klātbūtnes uzlabošana mācīšanās. Šajā jomā, ko parasti sauc par kognitīvo („zināšana” vai „domāšana”) sfēru (iesaistot zināšanas konstruēšanas kā domāšanas procesu), ir vajadzīgas jaunas preventīvās stratēģijas skolotāju mācīšanās (kvalifikācijas paaugstināšanās) un izglītības politikas ietvarā kopumā. Sociālā klātbūtne e-mācīšanās vidē ir viens no galvenajiem faktoriem, kas ietekmē pieaugušo mācīšanās kvalitāti un efektivitāti.

10) Augstas kvalitātes **vadlīnijām** vajadzētu būt pieejamām visiem skolēniem jo īpaši pārejas posmos (piem., no pamatizglītības (pirmā posma) uz vidējo izglītību (otro posmu)).

Komunikācijas iespēju piedāvājums informālajā un neformālajā vidē, dzīves un darba procesos, kā arī skolā, izveidojot „komunikāciju ar nepazīstamiem cilvēkiem”, kuri negāja uz skolu, bet kuri mācījās daudz savā dzīvē, darot savu darbu.

E-mācīšanās izmantošana sniedz augstas kvalitātes vadlīnijas visiem skolēniem, savukārt IKT izmantošana paver iespējas tādām problēmām kā hakeri, pikšķerēšana un cita veida programmatūras, aparatūras un mācību satura iznīcināšana. Jāīsteno elektronisko līdzekļu lietošanas ētikas ieviešana, jauni noteikumi par plagiatismu, intelektuālā īpašuma tiesībām un citām līdzīgām pamatnostādnēm un politiku.

11) Skolēniem jādod iespēja agrīnā posmā gūt pieredzi **darba** pasaulē, lai izprastu darba prasības un darba devēju vēlmes.

Jāpiedāvā izglītības iespēju kombinācija, kuru veido mācības ar praksi darba vietās un skolas informālās tikšanās, lai samazinātu neveiksmīgu mācīšanos, piem., izmantojot īstermiņa stažēšanos, epizodiska rakstura darba pieredzi.

Plašu mācīšanās darba vietā iespēju atzīšana: Darba vietas pastāv ne tikai uzņēmumos un sabiedrisko pakalpojumu sfērā, bet arī organizatoriskos un sociālos kontekstos, tai skaitā trešajā sektorā (bezpeļņas NVO, brīvprātīgais darbs u.c.) un pašnodarbinātības dažādās formās, ieskaitot nelikumīgus un bīstamus apstākļus. Darba vietas piedāvā ļoti dažādas mācīšanās iespējas - dažas ir mācīšanās procesam draudzīgas, citas - mazāk; dažas nodrošina strukturētu ar darbu saistītu izglītību un profesionālo pilnveidi darbiniekiem, savukārt citās darba vietās mācīšanās ir integrēta darba procesu plūsmā.

Izpratnes par „mācību nepārtrauktību”, kas pastāv starp formālo, neformālo un informālo izglītību, uzlabošana. Tas ir galvenais pamats, lai izprastu, kā profesionālās un personīgās attīstības iespējas darbā tiek sadalītas, strukturētas, piedzīvotas, izmantotas un atzītas.

Jāatrod pareizais līdzsvars starp dažādiem pasākumu veidiem atkarībā no izglītības sistēmas struktūras un īpašajiem apstākļiem. Pasākumu koordinēšana skolās, vietējā, reģionālā un valsts līmenī palīdz izvairīties no provizoriskas pārklāšanās un nepilnībām. Priekšlaicīgi mācības pārtraukumu riskam pakļautajiem jauniešiem un tiem, kuri jau ir priekšlaicīgi mācības pārtraukuši, jānodrošina viegla piekļuve dažādām pirmās un otrās iespējas formālās izglītības iespējām un mērķtiecīgs atbalsts (priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas izaicinājumu/šķēršļu un to prevencijas iespēju kopsavilkumu skat. 2.pielikumā).

- Ahl, H. (2006). Motivation in Adult Education: A Problem Solver or a Euphemism for Direction and Control? *International Journal of Lifelong Education*, 25(4), 385–405.
- Australian Bureau of Statistics. (2010). *Education and training experience, Australia*. Cat. No. 6278.0 (No. 6278). Canberra. Retrieved from <http://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/DetailsPage/6278.02009?OpenDocument>
- Bache, C. M. (n.d.) (2001). *What is transformational learning?* Retrieved from <http://www.noetic.org/Ions/events/translearning.htm>
- Burkhart, G. (2003). *Selective prevention: First overview on the European situation*. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA.
- Chisholm, L., Lunardon, K., Ostendorf, A., & Pasqualoni, P. (eds.) (2012). *Decoding the meanings of learning at work in Asia and Europe*. Innsbruck: University Press.
- Downes, P. (2014b). Prevention of early school leaving through teacher education: Some European perspectives. In P-M. Rabinsteiner & G. Rabinsteiner, Eds., *Internationalization in Teacher Education* (pp.17-31). Schneider Verlag: Hohengehren, Germany.
- Downes, P. (2014a). *Access to Education in Europe: A Framework and Agenda for System Change*. Dordrecht: Springer Verlag.
- Downes, P. (2014b). Prevention of early school leaving through teacher education: Some European perspectives. In P-M. Rabinsteiner & G. Rabinsteiner, Eds., *Internationalization in Teacher Education* (pp.17-31). Hohengehren: Schneider Verlag.
- Downes, P. (2013). Developing a framework and agenda for students' voices in the school system across Europe: From diametric to concentric relational spaces for early school leaving prevention. *European Journal of Education*, 48(3), 346-362.
- Downes, P. (2011a). *Multi/Interdisciplinary Teams for Early School Leaving Prevention: Developing a European Strategy Informed by International Evidence and Research*. Research paper for European Commission, NESET (Network of Experts on Social Aspects of Education and Training). Retrieved from <http://www.nesetweb.eu/sites/default/files/CROSS-SECTOR%20SYNERGIES-FINAL-WEB.pdf>
- Downes, P. (2011b). The neglected shadow: Some European perspectives on emotional supports for early school leaving prevention. *International Journal of Emotional Education*, 3(2), 3- 39.
- Day, C., Stobart, G., Sammons, P., Kington, A., & Gu, Q. (2007). *Teachers matter: Connecting work, lives and effectiveness*. New York: Open University Press.
- Dwyer, P (1996a). *Opting out: Early school leavers and the degeneration of youth policy*, National Clearinghouse for Youth Studies, Hobart.
- Dwyer, P. (1996b). What do we know about non-attenders, *Melbourne Studies in Education*, vol.37, no.1, May.
- Dwyer, P., & Wyn, J. (1998). Post-compulsory education policy in Australia and its impact on participant pathways and outcomes in the 1990s, *Journal of Education Policy*, vol.13, no.3, pp.285—300.
- Edwards, A., & Downes, P. (2013a). *Alliances for Inclusion: Developing Cross-sector Synergies and InterProfessional Collaboration in and around Education*. EU Commission NESET (Network of Experts on Social Aspects of Education and Training). Foreword to report by J an Trusczyński,

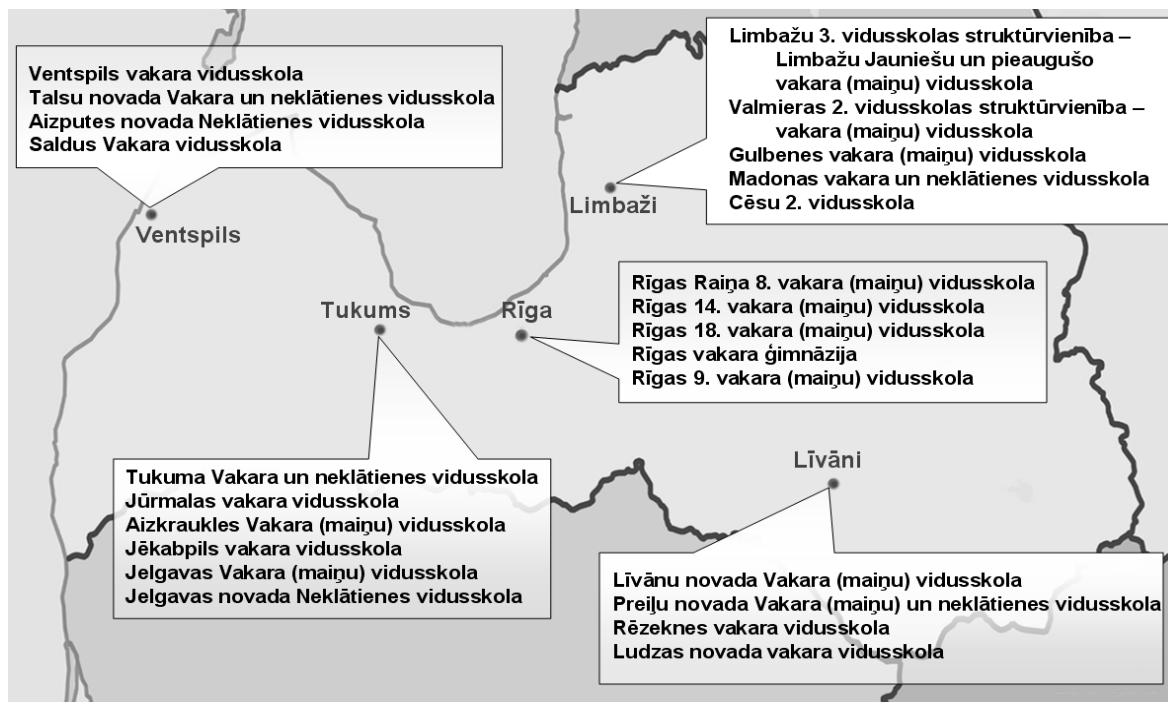
- Director-General of the European Commission's Directorate General for Education and Culture.
- European Commission/EACEA/Eurydice/Cedefop (2014). *Tackling Early Leaving from Education and Training in Europe: Strategies, Policies and Measures*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2014). *Thematic Working Group on Early School Leaving. Early warning systems in Europe: practice, methods and lessons*.
- European Commission. (2013a). Europe 2020 target: Early leavers from education and training. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/29_early_school_leaving.pdf
- European Commission. (2013b). Progress in tackling early school leaving and raising higher education attainment - but males are increasingly left behind. Press release. Retrieved from http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-324_en.htm
- European Commission. (2013c). *Reducing early school leaving: Key messages and policy support*. Final Report of the Thematic Working Group on Early School Leaving. Brussels: European Commission. [pdf]. Retrieved from http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/doc/ELET-group-report_en.pdf [Accessed 13 February 2014].
- European Commission. (2013d). Commission Staff Working Document: Assessment of the 2013 national reform programme and convergence programme for Latvia. Accompanying the document "Recommendation for a Council Recommendation on Latvia's 2013 national reform programme and delivering a Council Opinion on Latvia's 2013 convergence programme for 2012-2016". Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/swd2013_latvia_en.pdf
- European Commission. (2013e) Preventing Early School Leaving in Europe – Lessons Learned from Second Chance Education, Retrieved from http://ec.europa.eu/education/library/study/2013/second-chance_en.pdf
- European Commission. (2011a). Tackling early school leaving: A key contribution to the Europe 2020 Agenda. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0018:FIN:EN:PDF>
- European Commission. (2011b). *Commission Staff Working Paper: Assessment of the 2011 national reform programme and convergence programme for Latvia*. Accompanying the document "Recommendation for a Council Recommendation on the National Reform Programme 2011 of Latvia and delivering a Council Opinion on the updated convergence programme of Latvia, 2011-2014". Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/recommendations_2011/swp_latvia_en.pdf
- European Commission. (2010a). *Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Retrieved from http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso__007_-_europe_2020_-_en_version.pdf
- European Commission. (2010b). *New skills for new jobs. Policy initiatives in the field of education: Short overview of the current situation in Europe*. Retrieved from http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/125EN.pdf
- European Commission. (2001). *Second Chance Schools: Results of a European Pilot Project*. Brussels: European Union.
- Federighi P., & Torlone F. (2010). *Low skilled take their qualifications "one step up"*. Firenze University Press.
- Kritikos, E., & Ching, C. (2005). *Study on access to education and training, basic skills and early school leavers: final report*. GHK.
- Lee, T. (ed.); Woo, Y., Kwon, J., Park, J.-O., Fadzil, M., Latif, L., et al. (2013). *e-Learning for Lifelong Learning in Ubiquitous Society: e-ASEM Collaborative Research Paper*. South Korea: KNOU (Korea National Open University) Press.
- Longworth, N. (2003). *Lifelong Learning in Action: Transforming Education in the 21st Century*. Routledge.
- McFadden, M., & Mimns, G. (2000). First chance, second chance or last chance? Resistance and response to education, *British Journal of Sociology of Education*, vol.21, no.1.

- Maslo, E. (2008). Transformatīvas svešvalodu mācīšanās vides izveide mūžizglītības kontekstā [The creation of a transformative learning environment for foreign languages in lifelong learning context] *Skolotājs*, 67(1), 10-15.
- Maslo, E. (2006). Skolēnu, skolotāju un docētāju spēju pilnveidošanos savas mācīšanās izpētes procesā. In I.Maslo (Tr.), *No zināšanām uz kompetentu darbību* (pp. 57-59). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Maslo, E. (2004). Critically reflection on the organisation of the process of learning in the form of self-evaluation of the process of learning. Lernen in Transformationsprozessen. Forschungsergebnisse und Erfahrungen aus der Republik Lettland. *Weiterbildung in der Region*, 15, 37-50.
- Maslo, I., & Fernandez González, M.J. (2015). *Supporting the Engagement and Reintegration of 18-24 Year Old Early School-Leavers in Lifelong Learning: Evidences for Targeted Compensatory and Preventive Strategy in Education. Report, 31 March 2015*. ESF project "Support to education research" (sub-activity 1.2.2.3.2.). Study on Identification and analysis of new challenges and solutions that have influence on engagement and reintegration of early school-leavers (18-24 aged) in lifelong learning. Rīga: University of Latvia, Faculty of Education, Psychology and Art, Scientific Institute of Pedagogy. ISBN 978-9934-527-28-9.
- Maslo, I., Quezada-Reyes, Z., Zuzeviciute, V., Birzina, R., & Surikova, S. (2013). Early School Leavers' Engagement in Learning and Quality of Second Chance Education. Online proposal of contribution No. 1380. European Conference on Educational Research "Creativity and Innovation in Educational Research", Bahçeşehir University in Istanbul, Turkey, September 10-13, 2013. Network 11 „Educational Improvement and Quality Assurance”. Session 11 SES 10A „Students and Schools in Challenging Circumstances”. Retrieved from <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/8/contribution/21860>.
- Mezirow, J. (1997). Transformative learning: Theory to practice. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 74, 5-12.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Mott, V.V., Daley, B. (2000). *Charting a course for continuing professional education : reframing professional practice*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Reinke, W.M., Splett, J.D., Robeson, E.N., & Offutt, C.A. (2009). Combining school and family interventions for the prevention and early intervention of disruptive behavior problems in children: A public health perspective. *Psychology in the Schools*, Vol. 46(1), 33-43.
- Ross, S., & Gray, J. (2005). Transitions and re-engagement through second chance education. *The Australian Educational Researcher*, 32(3), 103–140. doi:10.1007/BF03216829.
- Rosario, M., Donrov, B., Bayarsaihan, B., Tsetsegee, B., Batmonkh, D., Sengedorj, T., Tseveen, T., & Delger, E. (2005). *The Mongolian Dropout Study*. Ulaanbaatar, Mongolia: Mongolian Education Alliance.
- Smyth, J., Hattam, R., Cannon, J., Edwards, J., Wilson, N., & Worst, S. (2000). *Listen to me I'm leaving —Harly schooi having in South Australian secondary schools*. Flinders Institute for the Study of Teaching, Department of Education, Training and Employment and Senior Secondary Assessment Board of South Australia.
- Stokes, H. (2000). *Out of education*, Department of Education, Employment and Training, Victoria.
- Teese, R., Polesel, J., O' Brien, K., Jones, B., Davies, M., Walstab, A., & Maughan, A. (2000). *Early school leaving: A review of the literature*. Australian National Training Authority, Brisbane.

Vakara (maiņu) skolu līdzdalība pētījumā

7.attēls. Vakara (maiņu skolu līdzdalība pētījuma 1.ciklā (kvantitatīvs pētījums)

8.attēls. Vakara (maiņu) skolu līdzdalība pētījuma 2.ciklā (kvalitatīvs pētījums)

9.attēls. Vakara (maiņu) skolu līdzdalība pētījuma 3.ciklā (konteksta analīze)

Pētījuma 1.cikla metodoloģija

Lietojot ASEM LLL Hub pētījumos izstrādātus instrumentus un iegūtos ASEM LLL Hub datus par mācīšanas situāciju mūžizglītības jomā ASEM LLL Hub valstīs, kā arī apzinoties grūtības šo datu ieguvē saistībā ar ierobežotu piekļuvi priekšlaicīgi mācību pārtraukušajiem, pirmajā kvantitatīvā pētījuma ciklā tikai izmantotas ASEM HUB pētniecības tīklos (RN – research network) 5 tiešsaistes anketas:

1. E -mācīšanās aptauja (ASEM LL Hub RN1).
2. Aptauja par mācīšanas darba vietā (ASEM LL Hub RN2).
3. Aptauja par pamatkompetencēm mācīšanās veicināšanā pieaugušo izglītībā. (ASEM LL Hub RN3).
4. Aptauja par mācīšanās motivāciju un iespējām darba devējiem un darba ņēmējiem (ASEM LL Hub RN4).
5. Aptauja par sarežģītajiem mācību priekšmetiem, lai noteiktu skolotāju didaktisko pieeju. (ASEM LL Hub RN5).

Tika izmantots „sniega bumbas” paņēmieni. No sākuma anketas tika izsūtītas 60 nejauši izvēlētiem respondentiem. Šie 60 respondenti sazinājās ar nākamo respondentu *loku*, utt. Izmantojot sniega bumbas paņēmieni, kopumā tika izsūtītas 485 anketas. Vidēji pirmo anketu aizpildīja 150 cilvēki, tas nozīmē, ka 35% anketu tika saņemtas aizpildītas. Pēc tam tika izmantota stratificētā nejaušā izlase, kas, kā jau tas noprotams pēc nosaukuma, nozīmē vienu stratu izvēli, balstoties uz citu stratu. Tika izveidota pētījuma dalībnieku izlase no skolēniem (skat. 13.tabulu).

13.tabula

SeChaEd izmantoja sniega bumbas paņēmieni un stratificētā nejaušā izlase

Izglītība (N=485; n= 659)	Biežums	Procenti
Vakara (maiņu) skolu pārstāvji (18-24 gadus veci) skolēni un viņu skolotāji		
Aptauja 1: Interaktīvas e-mācību iespējas		
Aptauja 2: Sarežģītie mācību priekšmeti mācīšanās veicināšanai (kritiskās un analītiskās domāšanas pilnveide).	176	25.04
Aptauja 3: Mācīšanās darbavietā, lai iegūtu profesionālu kvalifikāciju, pamat- un vidējo izglītību.	141	20.06
Aptauja 4: Padomdošana, palīdzība utt. – pieaugušā izglītotāja pamatkompetence.	126	17.92
Aptauja 5a: Motivācija un mācīšanās iespējas prasmju pilnveidei, sasniedzot 1. līmeni un 2. EQF līmeni: darba ņēmēju viedoklis.	117	16.69
Aptauja 5b: Motivācija un mācīšanās iespējas prasmju pilnveidei, sasniedzot 1. līmeni un 2. EQF līmeni: darba ņēmēju viedoklis:	110	15.65
darba devēju viedoklis.	33	4.69
Total	703	100,0

Pētījumā izmantota pieaugušo ar zemu izglītības līmeni iesaistīšanas izglītībā „labās prakses” pamatfaktoru analīzes metodoloģija (Federighi, & Torlone, 2010). Uzskatot, ka „laba prakse” ir „sarežģīts jautājums, kas sastāv no vairākām komponentēm”, visas aktivitātes, kas attiecas uz vakara (maiņu) skolām ir apkopotas un sadalītas prioritārās grupās – klasteros:

- Motivācija un mācīšanās iespējas prasmju pilnveidei, sasniedzot 1. līmeni un 2. EQF līmeni.
- Mācīšanās darbavietā, lai iegūtu profesionālu kvalifikāciju, pamat- un vidējo izglītību.

- Padomdošana, palīdzība utt. – pieaugušā izglītotāja pamatkompetence.
- Sarežģītie mācību priekšmeti mācīšanās veicināšanai (kritiskās un analītiskās domāšanas pilnveide).
- Interaktīvas e-mācīšanās iespējas.

Katra no šīm pētījuma kopām tika analizēta, cenšoties piedāvāt risinājumus izaicinājumiem attiecīgajās jomās saskaņā ar sekojošajiem pētījuma jautājumiem:

1. Kādi ir tie otrās iespējas izglītības izaicinājumi, kuri jāpārvērš jaunās iespējās, kas veicinātu priekšlaicīgi mācības pārtraukšu jauniešu iesaisti savas izglītības līmeņa paaugstināšanā?
2. Kādi ir tie atbalsta pamatelementi, lai jauniešus veiksmīgi otrreiz varētu iesaistīt izglītošanā?
3. Kāda prakse atbalsta jauniešu pāreju uz augstāka līmeņa kursiem?
4. Kādas ir raksturojošas iezīmes tām programmām, kuras sekmē un palīdz jauniešiem atgriezties un palikt izglītības sistēmā?
5. Ko jaunieši stāsta par savu motivāciju un pieredzi, atgriežoties skolā?
6. Kādi ir skolotāju viedokļi par šiem skolēniem?

Pētījuma 2. un 3. cikla metodoloģija

Situācijas padziļinātai izpētei Latvijas reģionos, jaunu iespēju noteikšanai atsevišķu vakarskolu kontekstā un reģionālā kontekstā organizētas 10 reģionālās fokusgrupu diskusijas, t.sk. piecas skolotāju un piecas skolēnu fokusgrupu diskusijas, kurās piedalījās 116 dalībnieki, t.sk. 72 priekšlaicīgi mācības pārtraukušie, kā arī veikta priekšlaicīgi mācības pārtraukšu, kuri ir atgriezušies formālajā otrās iespējas izglītībā mācīšanās pieredzes *ex-post facto analīze*.

2. PIELIKUMS

Izaicinājumi un iespējas priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mērķtiecīgai sistēmiskai preventīvās stratēģijas īstenošanai

Izaicinājumi (šķēršļi) izglītības turpināšanai
Nepieciešamība apvienot darbu un mācības.
Neveiksmīga mācīšanās pieredze.
Nepietiekami attīstītas mūžmācīšanās prasmes.
Nepieciešamība mācīties savā tempā un vietā.
Finansiālās problēmas.
Mācīšanās grūtības.
Priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no sākumskolas klasēm, par kuriem vakarskolu skolotājiem tiek pārņemts no tiesībsarga puses:
<ul style="list-style-type: none">■ Latviski runājošie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no dienas skolām agrīnos izglītošanas posmos.■ Krievvalodīgie priekšlaicīgi mācības pārtraukušie no dienas skolām agrīnos izglītošanas posmos.■ Izglītojamie ar migrantu izcelsmi (trešo valstu pilsoņiem) saistībā ar viņu vecāku mobilitāti.■ „Atbirušie” no regulārajām dienas skolām ar īpašām vajadzībām veselības, sociālās uzvedības korekcijā un priekšlaicīgi mācības pārtraukušie cietumos.

Prevencija
Izpratnes veidošanos sekmēšana visos izglītības līmeņos par to „Kā un kad skolēni kaut ko iemācās?”
Izpratnes veidošanos sekmēšana visos izglītības līmeņos par to „Kāda ir transformējošās mācīšanās vide, kas motivē mācīties?”
Izpratnes veidošanos par to „Kā veidojas efektīva mijiedarbība starp individuālo un kolektīvo motivāciju, to emocionālo uztveri un iesaistīšanos izglītībā?”
Nodrošināt izglītības iestādēs visiem skolēniem labvēlīgu un rosinošu mācību vidi (ieskaitot fizisko vidi). Skolām būtu jāatbalsta šādas mācību vides izveide.
Mācību satura sasaiste ar dzīvi domāšanas un praktiskām prasmēm, mūžmācīšanās prasmēm, kas ir nepieciešamas dzīvei un darbam.
Mācīšanās panākumu sekmēšana (mācīšana).
Jaunu pedagogisko tehnoloģiju ieviešana E-mācībās.
Mācīšanās darbvieta iespēju nodrošināšana.
Sociālās klātbūtnes un formatīvās vērtēšanas ieviešana visu veidu mācībās (klātienē, neklātienē, eksternātā, e-mācībās, mācībās darbvietai).

Prevencija

Jāatbalsta vecāki viņu tieksmē iesaistīties skolas izglītībā un jāiedrošina iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesos skolās. Skolās jābūt informēšanas programmām, lai veicinātu neaizsargātu ģimeņu iesaistīšanos skolas izglītībā.

Skolotājiem un citiem speciālistiem, kas strādā ar jauniešiem, ir jābūt informētiem par priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu. Izglītības priekšlaicīgas pamešanas novēršana ir daļa no sākotnējās izglītības, tālākizglītības un profesionālās pilnveides.

Pedagoģiskā atbalsta personāla izglītība un tālākizglītība

Jāliek lielāks uzsvars uz skolēnu iesaistīšanu lēmumu pieņemšanā pirmās un otrās iespējas izglītībā skolas līmenī. Skolas tiek aicinātas izstrādāt pasākumus un politiku, lai labāk iesaistītu skolēnus lēmumu pieņemšanā skolas līmenī.

Augstas kvalitātes vadlīnijām vajadzētu būt pieejamām visiem skolēniem, jo īpaši pārejas posmos (piem., no pamatizglītības (pirmā posma) uz vidējo izglītību (otro posmu)).

Skolēniem jānodrošina agrīnā posmā gūt pieredzi **darba** pasaulē, lai izprastu darba prasības un darba devēju vēlmes.

**ESF projekts Nr. 2011/0011/1DP/1.2.2.3.2/11/IPIA/VIAA/001 „Atbalsts izglītības pētījumiem”
(1.2.2.3.2.apakšaktivāte)**

Vairāk informācijas:

http://sf.viaa.gov.lv/lat/viaa_istenojie_projekti/atbalsts_petijumiem;

<http://www.lu.lv/par/projekti/es/2007-2013/esf/atbalsts-petijumiem/atbalsts-izglitibas-petijumiem/izaicinajumi2/nc/>